

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra speciální pedagogiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Poradenská podpora ve vzdělávání sociálně znevýhodněných žáků
Advisory support in the education of socially disadvantaged pupils

Bc. Alena Michálková

Vedoucí práce: PhDr. Zbyněk Němec, Ph.D.
Studijní program: Speciální pedagogika (N7506)
Studijní obor: Speciální pedagogika (7506T002)

2017

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Poradenská podpora ve vzdělávání sociálně znevýhodněných žáků* vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha, 14. 7. 2017

.....

podpis

Ráda bych touto cestou poděkovala PhDr. Zbyňku Němcovi, Ph.D., za odborné vedení, cenné rady a podnětné připomínky ke zpracování diplomové práce. Také velmi děkuji respondentům, kteří byli ochotni do tohoto výzkumu vstoupit a za jejich pomoc při mém vstupu do výzkumného terénu.

ABSTRAKT

Diplomová práce s názvem *Poradenská podpora ve vzdělávání sociálně znevýhodněných žáků* se věnuje vzdělávání této cílové skupiny žáků, které je v praxi stále ještě v mnohých situacích nejasné. Důraz je kladen především na poradenskou podporu těmto dětem, která by měla napomoci jejich vzdělávání a to právě ze stran nestátních neziskových organizací. Cílem práce je objasnit tuto problematiku a upozornit na významnou úlohu neziskových organizací, které bývají poněkud opomíjeny. Teoretickými východisky práce se stal žák se sociálním znevýhodněním v kontextu vzdělávání a systém poradenské podpory v České republice. Výzkumná část si klade za cíl pomocí případových studií představit činnosti vybraných neziskových organizací, konkrétně obecně prospěšné společnosti Člověk v tísni, zapsaný ústav v oblasti migrace Poradna pro integraci a zapsaný spolek R-Mosty, které se významně podílejí na poradenské podpoře ve vzdělávání cílové skupiny žáků. Studie jsou zpracovány na podkladě dat získaných z šesti rozhovorů vedených s pracovníky jednotlivých organizací, které doplňuje analýza dokumentů. Na základě výsledků výzkumu je uvedeno doporučení pro praxi, které zmiňuje oblasti, ve kterých by měla být poradenská podpora rozvíjena.

KLÍČOVÁ SLOVA

poradenství, podpora, sociální znevýhodnění, nestátní nezisková organizace, případová studie

ABSTRACT

Thesis *Counseling support in the education of socially disadvantaged pupils* deals with education of this target group of pupils, which is still unclear in many situations. The emphasis is focused on counseling support of these children, that should help their education of non-state non-profit institutions. The aim of thesis is to clarify this issue and highlight the important role of non-profit institutions, generally there is tend to neglect them. In its theoretical part thesis works with pupil with socially disadvantaged in the context of education and the structure of advisory support in the Czech Republic. The explorative part of thesis is based on case studies of specific non-state, non-profit organizations, namely the generally beneficial company People in need, a registered association Counseling centre for integration and registered association R-Bridges. These organizations are significantly involved in counseling support in the education of the target group of pupils. These studies are based on data collected during six interviews, that were conducted with employees of individual organizations. Data from these interviews are complemented by document analysis. Based on the results of the research, there is a recommendation for practice that mentions the areas in which the counseling support should be developed.

KEYWORDS

Counseling, support, socially disadvantaged, non-state non-profit organization, case study

1 Obsah

ABSTRAKT	3
2 Úvod	8
2. Uvedení do problematiky vzdělávání sociálně znevýhodněných žáků	10
2.1. Sociální znevýhodnění	10
2.2. Problematika cizinců a migrantů v České republice	13
2.3. Etnické minority	16
2.3.1. Romové	17
2.4. Sociálně vyloučené lokality	19
2.5. Projevy sociálního znevýhodnění a dopady na vzdělávání	20
2.5.1. Kulturní odlišnost a jiný mateřský jazyk	20
2.5.2. Dysfunkční rodina a psychické strádání	22
2.5.3. Rodina nepodporující dítě ve vzdělávání	23
2.5.4. Vyloučení z důvodu odlišnosti od většiny	23
2.5.5. Umístění žáka mimo rodinu	24
2.6. Vzdělávání dětí se sociálním znevýhodněním	25
2.6.1. Profil na jednu stránku	26
2.6.2. Individuální vzdělávací plán	26
2.6.3. Doučování	27
2.6.4. Asistent pedagoga	29
2.7. Integrace a inkluze	31
3. Poradenská podpora	36
3.1. Vymezení poradenství	36
3.1.1. Poradenský systém v ČR	36
3.1.2. Speciální poradenství	37

3.2.	Poradenské služby ve škole	38
3.2.1.	Výchovný poradce	38
3.2.2.	Školní metodik prevence	40
3.2.3.	Školní psycholog	41
3.2.4.	Školní speciální pedagog	42
3.3.	Školská poradenská zařízení	44
3.3.1.	Pedagogicko-psychologické poradny	44
3.3.2.	Speciálně pedagogická centra.....	46
3.3.3.	Spolupráce se střediskem výchovné péče.....	47
3.4.	Poradenská podpora ze strany nestátních neziskových organizací.....	48
3.4.1.	Odborné sociální poradenství	50
3.4.2.	Sociálně aktivizační služby	51
3.4.3.	Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež	51
3.5.	Podpora rodiny.....	52
3.6.	Síťování.....	54
3.6.1.	Bariéry spolupráce	54
4.	Metodologie výzkumu poradenství ve vzdělávání sociálně znevýhodněných žáků ...	55
4.1.	Cíl výzkumného šetření.....	55
4.2.	Výzkumné otázky.....	55
4.3.	Výzkumný soubor	56
4.4.	Použité metody.....	57
4.4.1.	Metoda případové studie	58
5.	Případové studie poradenské podpory zajišťované neziskovými organizacemi	59
5.1.	Poradna pro integraci	59
5.1.1.	Poslání	59

5.1.2.	Klienti	60
5.1.3.	Vznik a vývoj Poradny pro integraci	60
5.1.4.	Činnosti organizace	61
5.1.3.	Jednotlivé služby	61
5.2.	Člověk v tísní	66
5.2.1.	Poslání	67
6.2.3.	Vznik a vývoj organizace	67
5.2.4.	Klienti	68
5.2.5.	Sociální integrace	69
5.2.6.	Vzdělávání a osvěta	72
5.3.	R-Mosty	74
5.3.1.	Poslání	74
5.3.2.	Klienti	74
5.3.3.	Vznik a vývoj organizace	75
5.3.4.	Činnosti organizace	75
5.3.5.	Jednotlivé služby	75
6.	Shrnutí a doporučení pro další praxi	79
6.1.	Doporučení pro další praxi	83
7.	Závěr	84
8.	Seznam použitých informačních zdrojů	86
9.	Seznam příloh	92

2 Úvod

Problematika žáků se sociálním znevýhodněním, která se nemusí vztahovat pouze na území České republiky, je obecně velmi citlivou oblastí. Především v současné době je plná předsudků, neznalosti, strachu a tudíž je její řešení ve většinové společnosti trochu opomíjené. Málokdo si pod názvem „sociálně znevýhodněný“, ať už se terminologie k této věci snaží stavět proaktivně, představí někoho jiného než archetyp Roma, uprchlíka či bezdomovce. Navíc, s nedávnou mediační hysterií ohledně uprchlíků a cizinců utíkajících ze své země to splývá vše v jeden velký strach a bohužel mnohdy i nenávist. Není lehké oprostit se od stereotypů, které jsou ve společnosti již velmi hluboce zakořeněny. Co je však důležité, tyto stereotypy neproměnit v předsudky, trvalé postoje či diskriminativní jednání. Všechny tyto jevy se totiž navzájem podporují a uzavírají začarovaný kruh, ze kterého je potřeba někde uniknout a ukázat tak společnosti, že svět není tak černobílý, jak se mnohdy může zdát.

Především je však důležité zmínit, že skupina osob, respektive dětí či žáků, se sociálním znevýhodněním je velmi široká a rozmanitá a zahrnuje velkou škálu rozdílných jedinců, kteří pocházejí z rozdílných prostředí. Jak se výstižně vyjádřila jedna vyučující ze základní školy: „Každý jsme sociálně znevýhodněný.“ (Mají na to, str. 4, 2013) Jde o to, že na každého z nás nějakým způsobem působí naše blízké i vzdálenější okolí a společnost, ve které vyrůstáme. A každý z nás je tím do jisté míry ovlivněn v lepším či horším smyslu. Problém ovšem nastává v situaci, kdy se odpovídající podpory v podobě kvalitního zázemí nedostává dětem, které pak mají obtíže v dosažení vzdělání. A přesně to je podstata sociálního znevýhodnění v kontextu vzdělávání. Přestože se do této skupiny řadí také děti cizinců, děti ohrožené sociálním vyloučením nebo děti pocházející z odlišného sociokulturního prostředí, je potřeba si uvědomit, že nedostatečného zázemí se dostává dětem v mnoha rodinách. Kolik manželství se v dnešní době rozpadá? A kolik z těch, které se nerozpadnou, se potýkají s problémy ohrožující zdravý vývoj dětí? Kolik je fungujících a podporujících rodin?

Rozpoznat žáka se sociálním znevýhodněním je tedy v praxi velmi obtížné. V podstatě totiž neexistuje žádný test ani norma, podle které by se mohlo sociální znevýhodnění a

jeho míra určit. Dalším důvodem je absence objektivně měřitelných symptomů, než je tomu například u zdravotního postižení či znevýhodnění. Nejedná se totiž ani o poruchu či onemocnění, které by bylo možné stanovit na základně určité dysfunkce organismu. Navíc, v praxi v kontextu trendu inkluze již samotná „*nálepka diagnózy*“ není ničemu příliš nápomocna. Každý zúčastněný odborník, který by s tímto dítětem měl pracovat, by měl vycházet ze svých vlastních poznatků a zvolit dostupnou formu podpory. (Mají na to, 2013)

Pokud se dětem poskytne dostatečná podpora v oblasti vzdělání, budou mít šanci zažít úspěch alespoň v jedné sféře života, čímž se zvýší potenciál na šťastnější a vyrovnanější společnost, ve které nebudou zahořklí jedinci toužící po vybití svých deprivací v rámci sociální společnosti negativním jednáním. Je potřeba vzít trend inkluzivního vzdělávání jako možnost být pozitivním příkladem v ovlivnění společnosti takovým způsobem, v jaké bychom chtěli žít.

Jestliže potřebná podpora nepřichází z přirozeného rodinného prostředí, je nutné ho poskytnout ze strany školy. Z druhé strany mohou být velmi nápomocné nestátní neziskové organizace, které mají možnost zajistit určité služby poskytující podporu tam, kam školy nemohou. Významná je však jejich vzájemná spolupráce s cílem nevynechat, ale naopak zapojit a zaktivizovat také rodinu.

Tato diplomová práce si tedy klade za cíl zvýšit celkové povědomí o této problematice, informovat o možnostech podpory žáků se sociálním znevýhodněním nejen ze stran škol a školských zařízení, ale především ze stran nestátních neziskových organizací. V ideálním případě však v určité spolupráci či doplnění a saturování jednotlivých potřeb. Teoretická část vychází z oblastí širokého pojetí sociálního znevýhodnění a východisek poradenské podpory s důrazem na vzdělání. Výzkumná práce je založena na předložení tří případových studií vybraných neziskových organizací působících v Praze, které se zabývají podporou ve vzdělávání této cílové skupiny dětí. Případové studie jsou opírány především o data získaná z šesti semistrukturovaných rozhovorů pracovníků působících v těchto organizacích. Motivací tohoto výzkumu je snaha podat komplexní informace o daných organizacích s důrazem na problematiku podpory žáků se sociálním znevýhodněním.

2. Uvedení do problematiky vzdělávání sociálně znevýhodněných žáků

S oblastí vzdělávání žáků se sociálním znevýhodněním souvisí mnoho pojmů, které jsou běžně chápány špatně, zaměňovány mezi sebou nebo zcela nepochopeny. Je tedy určitá potřeba některé ze základních termínů a teoretických východisek vztahujících se k tomuto tématu osvětlit.

2.1. Sociální znevýhodnění

Termín, ze kterého je potřeba vycházet, je *žák se speciálními vzdělávacími potřebami*, který je sociálnímu znevýhodnění nadřazený. Takto je totiž označována skupina žáků, která k dosažení standardních školních výsledků potřebuje z různých důvodů vyšší míru podpory. Dle znění školského zákona¹ č. 561/2004 Sb. se tato skupina žáků se speciálními vzdělávacími potřebami dělí do tří kategorií:

- **Žáci se zdravotním postižením** (žáci se zrakovým nebo sluchovým postižením, tělesným nebo mentálním postižením, s autismem, vadami řeči či se specifickými poruchami učení nebo chování);
- **žáci se zdravotním znevýhodněním** (především žáci dlouhodobě nemocní);
- **žáci se sociálním znevýhodněním.**

Termín „*žák se sociálním znevýhodněním*“ byl zaveden do české školské legislativy² v roce 2004 z důvodu identifikace dětí, které potřebují zvýšenou míru podpory v prostředí školy. Tímto pojmem je tedy vymezována skupina žáků, kteří selhávají ve vzdělávání, avšak nejsou zdravotně postižení, dlouhodobě nemocní, ani jim není diagnostikována některá ze specifických poruch učení či chování.

Do roku 2016 vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných blíže specifikovala vyhláška č. 73/2005 Sb. Za

¹ Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů.

² Uvedeno v zákonu č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů.

žáka se sociálním znevýhodněním se podle této vyhlášky považuje především žák z prostředí, kde se mu nedostává potřebné podpory k řádnému průběhu vzdělávání, včetně spolupráce zákonných zástupců se školou, a žák znevýhodněný nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka.

Podle norem vyhlášky č. 147/2011 (kterou se mění vyhláška č. 73/2005 o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami) mezi sociálně znevýhodněné žáky patří:

- žáci z rodinného prostředí, ve kterém se jim nedostává potřebné podpory k řádnému průběhu vzdělávání, žáci, jejichž rodiče nespolupracují se školou
- žáci z rodiny s nízkým sociálním statutem, ohrožení sociálně patologickými jevy
- žáci znevýhodnění nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka
- žáci s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou
- žáci cizinci z rodin azylantů nebo žadatelů o mezinárodní ochranu na území České republiky (Němec a kol., 2014)

Definice sociální znevýhodnění

Termín „sociální znevýhodnění“ byl z hlediska legislativy používán do roku 2016, a to ve školském zákoně a navazujících vyhláškách³. Po novele⁴ §16 školského zákona č. 561/2004 Sb. v roce 2016 a navazující Vyhlášky o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných č. 27/2016 se již v zákoně pojem neužívá. Dnes tedy není potřeba definovat kategorii sociálního znevýhodnění, případně zdravotního postižení či znevýhodnění. Dětem je podpora poskytována na základě určení konkrétní podoby podpůrného opatření (Varianty, online, cit. 2017-06-07).

Pro určité vymezení pojmu sociální znevýhodnění je možno využít formulace ze Vzdělávacího programu Varianty: „*Překážka v učení bránící v rozvoji potenciálu, jež není zdravotního charakteru. Vymezuje skupinu žáků, kteří potenciálně, či skutečně selhávají ve vzdělávání a nejsou tělesně handicapováni, zdravotně postižení, dlouhodobě nemocní,*

³ Vyhláška č. 73/2005 o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných, ve znění pozdějších předpisů.

⁴ Novela školského zákona byla realizována zákonem č. 82/2015 Sb.

případně jim není jasně diagnostikována některá ze specifických poruch učení či chování. “
(Varianty, online, cit. 2017-06-07)

Příčiny sociálního znevýhodnění

Pro hlubší pochopení sociálního znevýhodnění lze zmínit tři hlavní faktory, které ho mohou způsobovat:

1. V první řadě se jedná o **nedostačující podporu ve vzdělávání** dítěte ze strany zákonných zástupců či příbuzných, š čímž souvisí nedostačující vedení k domácí přípravě nebo komunikace se školou.
2. Významným faktorem je **jazyková bariéra** u dětí, jejichž mateřským jazykem není čeština.
3. Negativním vlivem je **rizikové chování** objevující se v blízkosti dítěte, kdy se jedná například o různé druhy závislosti, násilí či zneužívání.

Výše zmíněné faktory se mohou vyskytovat zvlášť, či společně. Nelze ovšem automaticky předpokládat existenci dalších faktorů v případě zjištění přítomnosti jednoho z uvedených (Bořkovec, 2013, str. 7).

Identifikovat příčiny a vhodně zvolit nápravu ve vztahu k těmto dětem bývá v praxi často největším úskalím. Sociální znevýhodnění označuje širokou škálu příčin školní neúspěšnosti žáků z nezdravotních důvodů. Příčina pochází z prostředí mimo školu, v přirozeném sociálním zázemí dítěte nebo pramení z jiných životních okolností v životě dětí mimo půdu školy. Tyto skutečnosti, jež dítě nemůže ovlivnit, se stávají pro ně přítěží v jiné sociální realitě, v našem případě v prostředí školy (Felcmanová, Habrová a kol., 2015).

Škála jednotlivých příčin a projevů sociálního znevýhodnění ve vzdělávání je velmi široká a přesahuje vymezení uvedené legislativou. Jednotlivé aspekty sociálního znevýhodnění lze vymezit na několika různých sociálních rovinách:

- **úroveň jedince** (např. jazyková odlišnost, odlišná sexuální orientace, zanedbaný zevnějšek)
- **úroveň rodiny** (např. týrání, zneužívání, zanedbávání, dysfunkční rodina, odlišný životní styl, velká pracovní vytiženost rodičů, neúplná rodina)

- **sociální prostředí** (prostředí sociálně vyloučené lokality, ohrožení sociálně patologickými jevy)
- **socioekonomický status** (chudoba, ztráta materiálního zázemí v důsledku předlužení, migrace, nevyhovující bytové podmínky, kulturní a náboženská odlišnost)

Tato jednotlivá hlediska se však v praxi velmi často kombinují a prolínají. Bývají také často proměnné v čase i prostředí. To znamená, že mohou být přechodné, občasné či trvalé. V kontextu prostředí závisí na tom, dle jaké normy se orientuje, tedy kde vnímá hranici mezi normalitou a patologií. Proto je potřeba tyto skutečnosti ve škole reflektovat a sledovat situaci žáka a případné změny či nové signály. Je také důležité na ně pružně reagovat a zvolit vhodná podpůrná opatření.

2.2. Problematika cizinců a migrantů v České republice

Témata migrace, uprchlíků a cizinců v České republice jsou v dnešní době poměrně často probíraná ve společnosti. Cizinci, kteří usilují o azyl, či už tady žijí, jsou jednou z kategorií sociálního znevýhodnění, a proto je důležité vysvětlit některé pojmy týkající se také této oblasti.

Migrace, imigrace, emigrace

Migrací se chápá změna místa bydliště na kratší či delší dobu, případně natrvalo. Z perspektivy státu se rozlišuje termín **emigrace** ve smyslu vystěhovávání a **imigrace** jako přistěhování. „Každý individuální pohyb nabývá ovšem obou těchto forem – z jedné oblasti se emigruje, a do druhé se imigruje, pokud je nám parametrem stěhující se člověk.“ (Varianty, online, cit. 2017-06-07)

Vnitřní a mezinárodní migrace

Podle definice OSN se migrantem označuje každý člověk, který změnil své místo pobytu překročením mezinárodně uznávaných hranic a stráví zde déle než jeden rok. Pokud se proces stěhování odehrává na území jednoho politického celku, nazývá se migrace vnitřní. K mezinárodní migraci dochází, pokud se při stěhování překročí hranice.

Dobrovolná a vynucená migrace

K emigraci nedochází vždy v důsledku svobodného rozhodnutí. Mnoho lidí je nuceno opustit svá bydliště kvůli ohrožení zdraví či života. Mezi závažné příčiny stěhování patří také například perzekuce z politických či náboženských důvodů.

Za nejrozšířenější typ migrace lze považovat tu, kdy je výsledkem snahy zlepšit svou ekonomickou situaci, případně zabezpečit lepší budoucnost pro svou rodinu. Pro tento typ migrace se používá název ekonomická či pracovní migrace. Všechny tyto faktory se zohledňují při dělení migrace na dobrovolnou a nedobrovolnou neboli vynucenou.

Azyl a uprchlictví

Institut azylu v kontextu s uprchlictvím jsou pojmy, které si jsou svým účelem velmi blízké - oba plní humanitární účely s cílem ochránit cizince před pronásledováním státními orgány založeném na nejrozumnějších důvodech.

Pojem **uprchlík** nejpřesněji definuje Úmluva o právním postavení uprchlíků z roku 1951, která byla vyhlášena zákonem č. 208/1993 Sb.: „*Uprchlíkem se rozumí osoba, která se nachází mimo svou vlast a má oprávněné obavy před pronásledováním z důvodů rasových, náboženských nebo národnostních nebo z důvodů příslušnosti k určitým společenským vrstvám nebo i zastávání určitých politických názorů, je schopna přijmout, nebo vzhledem ke shora uvedeným obavám, odmítá ochranu své vlasti; totéž platí pro osobu bez státní příslušnosti, nacházející se mimo zemi svého dosavadního pobytu následkem shora zmíněných událostí, a která vzhledem k výše uvedeným obavám se tam nechce nebo nemůže vrátit.*“

Žadatel o azyl je osoba, která podá oficiální žádost o udělení azylu⁵. Tento status trvá od doby projevení úmyslu požádat v České republice o azyl až do chvíle vyřízení žádosti Ministerstvem vnitra ČR a následně krajským soudem.

Azylant je uprchlík, kterému byla udělena v rámci určitého státu ochrana ve formě azylu, a to po dobu platnosti rozhodnutí o udělení azylu. Azylantovi se pak dostává stejného postavení jako cizinci s uděleným trvalým pobytem. To je udělováno na časově

⁵ V České republice je řízení o udělení azylu upraveno zákonem č. 325/1999 Sb. o azylu, ve znění pozdějších právních předpisů (zákon č. 2/2002).

neomezenou dobu a může být odebráno jen ze závažných důvodů, které jsou stanoveny v zákoně⁶. Jsou rozlišovány tři typy udělení azylu:

1. *Azyl z důvodu pronásledování* se uděluje v případech, kdy hrozí cizincům vážné nebezpečí, tedy je vážně ohrožen život či porušení základních práv člověka při návratu zpět do své země. Například se může jednat o hrozbu mučení, fyzické či psychické násilí, sexuální násilí, trest smrti nebo nespravedlivé odsouzení k nepřiměřenému trestu.
2. *Azyl za účelem sloučení rodiny* je udělován, pokud někdo z blízkých členů rodiny získal v České republice azyl z důvodu pronásledování nebo humanitární azyl.
3. *Humanitární azyl* se poskytuje v případech, kdy existují závažné důvody, pro které se osoba nemůže vrátit zpět do země. Tyto důvody však nesplňují požadavky pro udělení azylu z důvodu pronásledování ani azylu za účelem sloučení rodiny.

Každý stát si určuje svá pravidla pro přiznání národního statusu azylanta. Naopak je to v případě řešení uprchlíků, kdy jsou příslušná pravidla obsahově určena ustanoveními mezinárodních smluv, a to: Úmluvy o právním postavení uprchlíků (1951) a k ní se vážícího Newyorského protokolu (1967), tzv. Ženevská úmluva. Je možno tedy říct, že institut uprchlictví je smluvní povahy, jelikož státy se k poskytování ochrany zavázaly.

V České republice je institut azylu a uprchlictví zakotven v Listině základních práv a svobod, konkrétně v článku 43. Většinou v podobě ústavních zákonů je takto ustanoven v rámci asi 144 států světa.

Mezinárodní ochrana

Členské státy Evropské unie směřují svými činnostmi ke společnému a efektivnímu azylovému systému. Proto se i Česká republika zavázala ke spolupráci v oblasti azylu a uprchlictví.

Mezinárodní ochrana je pojem, vycházející se zákona o azylu, kterým se společně označuje jak azyl, tak doplňková forma ochrany. Cizincům, kteří se nacházejí v České republice a nemohou se vrátit zpět do své země, mohou požádat o mezinárodní ochranu – tedy jim

⁶ Zákon o azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů, (zákon o azylu).

bude udělen azyl nebo doplňková ochrana. Díky ní mohou legálně pobývat na území České republiky. Zákon rozlišuje dva typy doplňkové ochrany:

- důvody k udělení doplňkové ochrany z důvodu špatného zacházení jsou velmi podobné důvodům pro udělení azylu z důvodů pronásledování
- doplňková ochrana za účelem sloučení rodiny je udělována ze shodných důvodů jako azyl za účelem sloučení rodiny

Emigranti tedy mohou mimo svou zemi původu získat status uprchlíka, který může vést až k udělení azylu v konkrétní zemi.

2.3. Etnické minority

Podle Fonádové (2014) lze k jakékoli etnické skupině přistupovat z hlediska kulturního či socioekonomického. Z kulturního hlediska je etnikum definováno jako kulturní minorita, jež se vyznačuje odlišnými hodnotami, postoji a názory vzhledem k majoritní populaci. V rámci socioekonomického hlediska je etnická skupina vymezena postavením na sociálně stratifikačním žebříčku společnosti.

Etnikum či etnická skupina jsou pojmy vyjadřující skupiny lidstva členěné pomocí kulturně vyjádřených totožností a odlišností jejích členů. Etnicitu lze určovat podle dvou kritérií:

- a) zjevné komponenty jako je jazyk, rasa, kultura nebo sociální struktura
- b) komponenty subjektivní, tedy fakt, zda se osoba s etnikem identifikuje

Na etnicitu se lze zaměřit ze dvou úhlů pohledu, buď z hlediska kulturního obsahu etnické skupiny, nebo z hlediska vzájemných vztahů mezi etniky. Členové etnické skupiny se buď sami cíleně odlišují od členů jiných etnických skupin, nebo jsou jako odlišní identifikováni zvenčí. Důležitý znak je symbolicky vyjádřená sounáležitost versus odlišnost, tedy tzv. „*my a oni*“. Etnikum také užívá určitého jména a je určitým jménem označováno.

Historicky dochází ke dvěma různým procesům. Etnogenezi lze vysvětlit jako vydělování etnických skupin, naproti tomu stojí proces asimilace, ke kterému dochází v důsledku

vzájemných a trvalých kulturních kontaktů odlišných etnických skupin. V moderní společnosti vyvolávají tyto procesy především industrializace, urbanizace a migrace.

Také příslušníci národa jsou nositeli určité etnicity. Pojem *národ* však vyjadřuje spíše druh kolektivní identity a váže se ke společnému místu či společným předkům. Příslušníky národa tedy spojuje stejně jako etnikum společná kultura, historie, jazyk, často i hospodářský život. Na rozdíl od etnika však sdílejí společně obývané území. Národ je považován za klíčovou jednotku státu, který mu poskytuje suverenitu nad daným územím.

Poněkud problematický pojem je pak národní stát, což je typ státu, jehož ideou je teritoriální spojení geografické a politické jednotky, tedy státu a jednotky kulturní či etnické, tedy národa. V tomto kontextu pak vzniká problém, který je často diskutován. Jedná se o vztah mezi etnickými skupinami a státem, který může být jak harmonický, tak i konfliktní. Může tedy docházet k vylučování etnických skupin z okolní společnosti, čímž mohou být nedobrovolně omezováni a znevýhodněni například v získávání práce nebo přístupu ke vzdělání oproti národu (Varianty, online, cit. 2017-06-08).

Národnostní menšina

Národnostní menšina je podle zákona⁷ „*společenství občanů České republiky žijících na území současné České republiky, kteří se odlišují od ostatních občanů*“:

- *společným etnickým původem, jazykem, kulturou a tradicemi,*
- *tvoří početní menšinu obyvatelstva*
- *projevují vůli být považováni za národnostní menšinu za účelem společného úsilí o zachování a rozvoj vlastní svébytnosti, jazyka a kultury a zároveň za účelem vyjádření a ochrany zájmů jejich společenství, které se historicky utvořilo.“*

(§ 2 Zákona č. 273/2001 Sb.)

2.3.1. Romové

Současná romská populace na území České republiky vykazuje značnou různorodost. Rozdíly lze vnímat v rovině jazykové, ve zvycích, v typech povolání i způsobu životního stylu. (Fonádová, 2014) Což i v kontextu níže zmíněných okolností poukazuje na to, že

⁷ Zákon č. 273/2001 Sb. o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů.

Romové nejsou homogenní skupinou, a proto by bylo správné mezi nimi rozlišovat, a nikoliv je generalizovat.

Pojmenování „*Rom*“ označuje souhrnně řadu etnických skupin, které mají společný původ, jazyk a kulturní rysy. Obecně existují tři způsoby dělení - dělení vnitřní, romské (tj. jak Romové rozdělují sami sebe), dělení vnější, z hlediska Neromů - gádžů a dělení odborné z hlediska etnicko-jazykového.

Etnická skupina Romů žije dnes po celém světě. Navrátil (2003) zmiňuje, že dle expertních odhadů žije v západní Evropě asi 1,5 milionu Romů a ve východní Evropě pak přes 3 miliony. V celé Evropě je to zhruba 8–12 miliónů Romů. V rámci České republiky tvoří tato skupina početně nejvýznamnější etnickou menšinu, což je však v rozporu s výsledky sčítání lidu v roce 2001. Tehdy se totiž k romské národnosti přihlásilo pouze necelých 12 tisíc občanů. Expertní odhady však odkazují na číslo podstatně vyšší, tedy v úrovni 200-300 tisíc občanů České republiky romského etnika.

Romové, ať už žijí v kterékoliv zemi, se svým způsobem daným regionům a jejich obyvatelům přibližují, probíhá tedy běžná mezikulturní výměna. Je to jeden z důvodů, proč existuje tolik dialektů romštiny. Nicméně je fakt, že mezi tradičním způsobem života Romů a Čechů existují rozdíly, jež plynou z rozdílného pojetí života a uznávání jiných hodnot. To mnohdy způsobuje vzájemné nepochopení (Romové v České republice, online, cit. 2017-06-08).

Romský etnolekt češtiny

Skupina Romů, která v důsledku různých asimilačních snah ztratila vlastní jazyk, využívá lokální dialekty jiných jazyků obsahující určitý podíl romských slov.

Zjednodušeně lze říci, že romský etnolekt češtiny je neukončený proces jazykové směny směrem od romštiny k češtině. Člověk tedy hovoří sice česky, ale do svého projevu přenáší hloubkové struktury původního, v našem případě romského, jazyka. Jedná se o některá slova a slovní spojení, přízvuk na jiné slabice, doslovné překlady některých slov, přenášení gramatických jevů, apod. (Šebová, 2013).

2.4. Sociálně vyloučené lokality

Sociální vyloučení

Příslušnost k národnostní menšině, neuspokojivé bydlení bez základního vybavení, nedostatečné vzdělání, špatný zdravotní stav či ztráta sociálních kontaktů patří podle Matouška, Koláčkové a Kodymové (2005) mezi základní faktory značící sociální vyloučení.

Navrátil (2003) identifikuje určité oblasti života, do kterých se sociální vyloučení reálně promítá:

- Chudoba a nízký příjem
- Omezený přístup na trh práce
- Nízká míra sociální podpory, řídké nebo neexistující sociální sítě
- Bydlení a život v kontextu lokality
- Vyloučení ze služeb

Sociálně vyloučená či sociálním vyloučením ohrožená lokalita

V rámci výzkumu Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR je tento pojem vysvětlován jako lokalita, kde dochází ke koncentraci více než 20 osob žijících v nevyhovujících podmínkách na fyzicky či symbolicky ohraničeném prostoru, přičemž je počet osob udáván množstvím příjemců příspěvku na živobytí (Čada, 2015).

Výzkum společnosti GAC z roku 2015 ukázal, že se od roku 2006 téměř zdvojnásobil počet sociálně vyloučených lokalit, tedy z počtu 310 na 606. V těchto lokalitách žije zhruba 95 až 115 tis. obyvatel (Čada, 2015).

Nicméně nelze opomenout, že sociální vyloučení je v České republice částečně etnizované. Etnická příslušnost (většinou romská) je totiž nejčastější příčinou negativního postoje většinové společnosti a částečné diskriminace, především na trhu práce, ve vzdělávání i v bydlení. Romové bývají stigmatizováni jako osoby nebo skupina osob tzv. „problémových“ nebo „nepřízpůsobivých“ (Švec, 2010).

2.5. Projevy sociálního znevýhodnění a dopady na vzdělávání

Na základě výše zmíněných informací je možno usoudit, že projevů a příčin překážek v učení je v rámci sociálního znevýhodnění celá řada, jež se dá jen stěží v celé šíři pojmut. Proto je velmi důležité hodnotit individuální projevy žáka a reagovat na ně poskytnutím vhodných podpůrných opatření. Je potřeba vnímat také momentální situační vlivy na vzdělávání žáka a jeho zapojení v kolektivu. Mezi tyto situace se řadí například rozvod rodičů, či odchod jednoho z rodičů, úmrtí, závažná nemoc blízké osoby nebo přestěhování. Jsou to situace, kdy žák potřebuje velmi intenzivní podporu na dočasnou dobu.

2.5.1. Kulturní odlišnost a jiný mateřský jazyk

Podle katalogu podpůrných opatření jsou do této skupiny zařazováni žáci, kteří pocházejí z ciziny, mají odlišnou kulturní tradici, náboženství či sexuální orientaci. Jsou zde zařazeny také děti z rodin s alternativním stylem života (Felcmanová, Habrová a kol., 2015).

Odlišný mateřský jazyk či nedostatečná znalost českého jazyka (jakožto vyučovacího jazyka) je specifická překážka v učení, která vyžaduje konkrétní metody práce ve výuce. Je třeba počítat také s projevy nedostatečné znalosti obsahů vzdělávání v české škole, což však nemá žádnou výpovědní hodnotu o jejich vzdělávacím potenciálu (Felcmanová, Habrová a kol., 2015).

Jako klasická překážka ve vzdělání je tedy identifikována jazyková bariéra, která nabývá na závažnosti, čím vyšší je věk dítěte v době příjezdu. Častým tématem je též skutečnost, že vyučovací jazyk se zpravidla významně odlišuje od jazyka hovorového, který je používán mimo školu (Felcmanová, Habrová a kol., 2015).

Odlišné vzory chování žáků s OMJ⁸ se mohou projevovat v jakékoliv oblasti veřejného i soukromého života:

- nejhlubší vrstva zasahuje oblast hodnot, symbolů, norem a postojů
- oblast sociálního života, tedy způsoby interakce a chápání rolí (genderové, k autoritě, v kolektivu)

⁸ OMJ – zkratka pro „odlišný mateřský jazyk“.

- vnější znaky jako způsob oblékání, stravování, rytmus roku – rituály, svátky atd.

Ve všech těchto oblastech se může projevovat odlišnost na základě jiného kulturního zázemí. Projev žáka bude příznačný tím, že nebude naplňovat očekávanou normu chování. Rizikem je, že odlišnost buď není rozpoznána (např. pokud je považováno za slušné chování, že žák se nesmí učitele ptát, pokud neporozuměl), nebo je identifikována jako nevhodný projev nebo nezáměr (rodiče nekontrolují domácí úkoly, neboť neznají praktiky českého vzdělávacího systému nebo nerozumějí zadání). Pro efektivní rozpoznání projevů je potřeba klást si otázky po příčinách jednání žáka i v situacích, které považujeme jinak za samozřejmé (Felcmanová, Habrová a kol., 2015).

Projevy mohou být různého charakteru a mohou mít také odlišnou míru závažnosti pro běžný chod školy. U dětí, jejichž rodiny udržují jiné kulturní tradice, ač žijí třeba v České republice delší dobu, může nastat problém např. s některými tématy ve výuce nebo i s některými předměty, činnostmi (tělesná výchova, sexuální výchova, výtvarná výchova atd.) (Felcmanová, Habrová a kol., 2015).

Obzvláště bezprostředně po příchodu do jiné země se často projevuje tzv. kulturní šok neboli fenomén vykořenění:

- žák nerozumí mnoha situacím, pocítuje stres a může projevovat nedůvěru
- může reagovat vzdorem, uzavřením se do sebe, odmítáním komunikace nebo komunikovat zmateně, agresivně
- může se objevit i nechutenství, apatie
- mohou být zpočátku oslabeny měkké sociální kompetence (soft skills)
- v důsledku reflektování vlastní odlišnosti se mohou objevovat tyto projevy i dlouhodoběji: úzkostlivost, neochota spolupracovat, zvýšená absence, izolace v rámci kolektivu, zvýšená míra agresivity, nezvládání náročnějších situací, upozorňování na sebe pomocí výstředností

Především u rodiny, kterým byl přidělen azyl, je pak vhodné také zjistit, zda žák neprožil trauma v zemi původu. V tomto kontextu je pak tedy možné pozorovat projevy spojené s depresemi, úzkostností, fobiemi či neurózami (Felcmanová, Habrová a kol., 2015).

2.5.2. Dysfunkční rodina a psychické strádání

Další skupina žáků, kterým je věnována specifická podpora, je spojena s určitou sociální patologií. Dítě může být umístěno mimo původní rodinu, rodiče mohou být velice pracovně vytíženi a v důsledku toho se dítěti dostatečně nevěnuvat. Je možné zde zařadit také děti, kterým se rozvedli rodiče a zažívají tak problémy spojené s rozpadem rodiny. Můžeme u těchto dětí pozorovat různé projevy psychického strádání.

Primární bariérou v učení je v tomto případě v sociální a psychické rovině života žáka. V krajních případech dochází v určité formy fyzického násilí, zneužívání či strádání. Jako projevy lze pozorovat změny v chování a schopnosti soustředění či v oblasti aktuálního výkonu kognitivních funkcí. Přestože se dlouhodobě nemusí projevovat žádné problémy v rámci vzdělávání, je důležité sledovat případné změny či nápadnosti v chování žáka (Felcmanová, Habrová a kol., 2015).

U žáka lze pozorovat například úzkostnost, precitlivělost, zvýšenou nejistotu, emoční labilitu, netečnost, apatii, psychosomatické projevy, uzavření se do sebe, zasněnost, lhostejnost, izolaci v rámci třídního kolektivu, nesoustředění až agresivitu a rušivé projevy chování dítěte. Jasnými ukazateli mohou být také změny v rámci vzdělávání. Žák může mít přílišné obavy ze selhání a negativního hodnocení, příliš se upínat na dobré výsledky, mohou se objevovat výkyvy v pracovním tempu či změny v prospěchu. Problémy se mohou projevovat také ve vztahu k sobě pedagoga. Buď se na učitele příliš upíná, nebo vykazuje vzdorovité až agresivní chování vůči jeho osobě (Felcmanová, Habrová a kol., 2015).

U žáka se projevují také různé známky zanedbávání. Jedinec například nenosí či ztrácí učební pomůcky, nepřipravuje se na vyučování nebo nemá zajištěné stravování. Žák může vykazovat také pravidelné známky únavy, je nevhodně či nedostatečně oblečen a je obecně zjevně zanedbaný v osobní hygieně nebo zdravotní péči. Markantním projevem je také rizikové chování žáka, nejčastěji ve formě záškoláctví (Felcmanová, Habrová a kol., 2015).

Určité specifické problémy nastávají v případě, pokud u dítěte probíhá střídavá péče u obou rodičů.

2.5.3. Rodina nepodporující dítě ve vzdělávání

Možnou základní příčinou selhání ve vzdělávání žáků je fakt, že v rodině schází pozitivní vztah ke vzdělání. Děje se tak především u rodin, které po generace žijí v sociálním vyloučení. Vzdělání tedy není rodinou vnímáno jako hodnota důležitá pro uplatnění v životě. Rodiče v takovém případě selhání svého dítěte nevnímají jako nežádoucí či jako formu vyloučení, jelikož je tento stav spojen s jejich stylem rodinného života. Žák, který pochází z takové rodiny, pravděpodobně prošel odlišnou předškolní přípravou a není vystaven systematickému výchovnému působení. Dítěti jsou poskytovány rozdílné podněty a mnohdy mají i specifickou jazykovou vybavenost. To vše se následně projevuje při nástupu povinné školní docházky jako odchylky standardního vývoje vrstevníků, nicméně se nejedná o projev sníženého vzdělávacího potenciálu (Felcmanová, Habrová a kol., 2015).

Lábusová (2015) dále uvádí, že výše zmíněné projevy tohoto typu sociálního znevýhodnění vyžadují dlouhodobější realizaci více opatření současně. V případě vhodných opatření a pozitivním přístupu pedagoga může žák vykazovat vděčnost učiteli či velký zájem o nové informace v procesu vzdělávání.

Tato forma vyloučení se často prolíná i s dalšími již zmiňovanými projevy:

- rodiče ani žák nepovažují vzdělání za důležitou životní hodnotou – může se projevovat nezájmem (nedocházení na třídní schůzky) až negací (osobování pedagoga);
- vysoké absence, záškoláctví;
- absence na školních akcích;
- problémy s finančním zajištěním školních záležitostí;
- špatné stravovací návyky;
- častější sklony k rizikovému chování.

2.5.4. Vyloučení z důvodu odlišnosti od většiny

Do této skupiny se řadí žáci odlišující se fyzicky, mající jinou sexuální orientaci nebo ti, kteří pocházejí z rodiny v tíživé ekonomické situaci.

Tento typ sociálního znevýhodnění je především závislý na reakci okolí, a tedy v rámci školního prostředí. Mnohdy je tento typ vyloučení spojený také s jiným typem a nelze je od sebe jasně oddělit. Je ovšem možné, že se znevýhodnění projevuje u žáků, kteří nemají žádné překážky v učení. Jejich okolí je pouze vnímá jako odlišné, a proto se v souvislosti s tím pak objevují projevy spojené s narušením psychické rovnováhy (Felcmanová, Habrová a kol., 2015).

Specifickou situací je pak integrace žáka se zdravotním postižením a znevýhodněním. V takovém případě by se měla, včetně realizace opatření zmírňujících dopady zdravotního postižení či znevýhodnění do vzdělávání, uskutečnit také opatření zaměřená na práci s třídním kolektivem a klimatem celé školy (Felcmanová, Habrová a kol., 2015).

2.5.5. Umístění žáka mimo rodinu

Situace, kdy je dítě umístěno mimo rodinu, je velmi specifická a její problematika zasahuje nad rámec této práce. Nicméně má velmi závažné dopady na život žáka, včetně jeho vzdělávání a integraci do kolektivu. Žák vykazuje kombinaci již výše zmíněných projevů sociálního znevýhodnění (Felcmanová, Habrová a kol., 2015).

V tomto případě je důležité vnímat řadu faktorů:

- jak svou situaci vnímá žák a jakým způsobem na ni reaguje
- jaké situace umístění žáka mimo rodinu předcházely (psychická deprivace, týrání, dlouhodobý rozpor mezi rodiči)
- to, co následuje, respektive, kde je dítě umístěno (širší rodina, pěstounská péče či ústav) a jak se s novou situací sžívá

Každopádně role pedagoga či jiných pedagogických pracovníků je pro žáka velmi významná jako zdroj podpory. Ve škole žák tráví velkou část dne a škola tak zůstává pro jedince určitou jistotou. I v této situaci je potřeba nezapomenout na podporu třídního kolektivu a regulovat reakce na situaci žáka (Felcmanová, Habrová a kol., 2015).

Pro žáka mohou být najednou běžné požadavky nezvladatelné. Žák odmítá komunikovat a zažívá trauma, nejistotu a stres. Situaci, ve které se nachází, nerozumí, a proto může reagovat vzdorem, stažením se do sebe a nedůvěrou ve všechny dospělé osoby (Felcmanová, Habrová a kol., 2015).

Žák se najednou ocitá v situaci, kdy je nucen se sžívat s novými pravidly, podmínkami či hodnotami. Vnímá rozdíly mezi vlastními a náhradními rodiči. Tyto náročné procesy mohou odpoutávat pozornost žáka od vzdělávání. Žák se nachází v riziku z hlediska přiřazení k nevhodné partě či určitým subkulturám z důvodu hledání vlastní identity a sebevědomí (Felcmanová, Habrová a kol., 2015).

Velmi důležitou podporou při zajišťování vhodných podmínek odpovídající potřebám žáka se pak stává spolupráce školy, žáka, jeho rodičů a OSPOD⁹.

Ústavní péče je velmi specifická a podmínky jsou odlišné od těch, které poskytuje rodinná výchova:

- v rodinných skupinách žije 6 až 8 dětí, úkoly dělají zároveň, není možné jim individuálně věnovat potřebnou pozornost
- nemají dost času sami pro sebe, své soukromí či vlastní zájmy
- režim ústavu někdy neumožňuje dostatečné vybití energie, což se může projevit neklidností či zvýšenou agresivitou

2.6. Vzdělávání dětí se sociálním znevýhodněním

Schleicher¹⁰ (2011) zmiňuje jedno z významných východisek této práce. Jedná se o vztah mezi socioekonomickým zázemím a úspěchem studenta ve škole, který je dobře zdokumentován a naznačuje, že studenti pocházející ze zvýhodněnějšího prostředí dosahují obvykle také lepších výsledků ve škole. Znevýhodnění v kontextu jeho velké škály příčin a projevů má tedy výrazný dopad na proces vzdělávání. Je tedy nutné najít vhodné podpůrné metody, aby tato skupina žáků měla rovnocennější šance pro vzdělávání jako intaktní děti. Specifickým problémem, jak uvádí Němec (2010), je pak také podpora vzdělávání v romské komunitě, ve které je hodnota vzdělávání posazena velice nízko. Je důležité však podotknout, že se v mnohých rodinách postupem času toho pojetí mění. V této podkapitole

⁹ Orgán sociálně-právní ochrany dětí.

¹⁰ „The relationship between socio-economic background and student achievement is well documented and indicated that students from more advantaged backgrounds perform better at school.“ (Schleicher, str. 14, 2011)

jsou uvedeny některé z možností, které mohou učitelům pomoci při kvalitnějším a efektivnějším vyučování.

2.6.1. Profil na jednu stránku

Jedná se o jednoduchou metodu, která představuje silné stránky žáka, přičemž jeho rozvoj staví právě na nich. Díky tomu je možno zásadním způsobem změnit náhled na dítě, jež se pravděpodobně prozatím projevovalo pouze v negativním světle. Žák je na jedné stránce pozitivně představen, dále jsou uvedeny, z jeho pohledu, nejdůležitější věci, osoby, předměty, okolnosti a zvyky, které by se neměly ve škole přehlížet. Podstatnou část profilu tvoří soubor konkrétních návodů, jak dítě ve škole co nejlépe podpořit.

Jako výhody profilu na jednu stránku, který se může během roku doplňovat a vyvíjet, lze chápat také to, že:

- zachycuje důležité informace, které umožňují učitelům přizpůsobit vyučování dle individuálních potřeb každého jednotlivce
- představuje možnost, jak ovlivnit podporu, která je mu ve škole poskytována, a jak upozornit na své silné stránky a osobní priority
- dává příležitost také rodičům podělit se o své zkušenosti a poznatky o tom, jak nejlépe podpořit jejich dítě
- slouží jako prostředek výměny informací mezi pracovníky školy, resp. různými učiteli (např. při suplování či přechodu dítěte do vyšších ročníků)
- může být východiskem pro tvorbu podrobnějších individuálních vzdělávacích plánů
- může být přizpůsoben pro potřeby pouze určité oblasti života dítěte, jako například zájmové kroužky (Gajdošová, 2013)

2.6.2. Individuální vzdělávací plán

Tento závazný pracovní materiál slouží všem, kteří se podílejí na výchově a vzdělávání integrovaného žáka. Vzniká na základě spolupráce mezi učitelem, vedením školy, pracovníkem provádějící reedukaci, žákem a jeho rodiči a pracovníky pedagogicko-psychologické poradny či speciálněpedagogického centra. Mezi hlavní přínosy individuálního vzdělávacího plánu patří možnost žáka pracovat dle vlastního tempa a

schopností. Učitel může pracovat s dítětem dle jeho úrovně, bez ohledu na učební osnovy. Rodiče se stávají spoluodpovědní za výsledky práce dítěte a žák je také postaven do aktivní role (Zelinková, 2011).

Podle § 10 vyhlášky¹¹ č. 27/2016 Sb. je určitou alternativou *plán pedagogické podpory*, který zpracovává škola před zahájením poskytování podpůrných opatření prvního stupně. Zahrnuje především popis obtíží a speciálních vzdělávacích potřeb, podpůrná opatření prvního stupně, stanovení cílů podpory a způsob vyhodnocování naplňování plánu.

2.6.3. Doučování

Zajištění doučování je, jak zmiňuje Němec (2014), pro mnohé rodinné situace sociálně znevýhodněných dětí potřebnou podmínkou k získání srovnatelné školní úspěšnosti s ostatními žáky. Dále také uvádí: „*Na důležitou roli doučování v minulosti poukázal také výzkum obecně prospěšné společnosti Člověk v tísni (Lábusová, Vávra, Radostný, Šmídová, 2012), ve kterém patnáct ze sedmnácti dotazovaných rodičů ze sociálně znevýhodněných romských rodin uvedlo, že když chtějí, aby dítě mělo lepší výsledky ve škole, zjistí mu doučování.*“ (Němec, 2014, str. 56)

Forma

Podle Němce (2014) je v prvním a druhém ročníku školní docházky efektivnější doučování individuální, v rámci kterého asistent pracuje s jedním dítětem po kratší dobu, zhruba 20-30 minut. Skupinové doučování se lépe uplatňuje u starších žáků, kteří jsou schopnější pracovat samostatně. Nicméně platí pravidlo, že možnost skupinového doučování je lepší nežli žádné.

Individuální doučování

Individuální doučování je mnohdy poskytováno díky některým neziskovým organizacím, kdy dobrovolník nebo brigádník dochází přímo do rodin dětí se sociálním znevýhodněním. Důležitou roli při efektivitě doučování hraje co možná nejuzší spolupráce mezi doučovatelem a vyučujícími dítěte. Škola může zprostředkování kontaktu na možnosti doučování rodině znevýhodněného dítěte dát důležitý impuls pro vyhledání pomoci.

¹¹ Vyhláška o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných.

Kontakty na některé organizace, které poskytují služby pro děti se sociálním znevýhodněním, včetně doučování, jsou uvedeny v příloze I (Bořkovec, 2013).

Pro zvýšení účinnosti doučování je podstatná spolupráce s učitelem a dobrá metodická a supervizní podpora ze strany organizace, kterou většinou zajišťuje koordinátor doučování. Naopak rizikem bývá situace, kdy rodina vyhledá pomoc pozdě, tedy v době, kdy dítě má problémy v mnoha oblastech a je rezigované či demotivované, případně v opozičním vzdoru vůči rodičům. Nicméně i tehdy je s doučováním šance na zlepšení vyšší. U sociálně znevýhodněných dětí se doporučuje zřizovat doučování preventivně, tedy již v první třídě či ještě před nástupem do školy. Znevýhodnění dětí, které plyne z nedostatečného zázemí v rodině, se dokáže projevit velmi rychle (Bořkovec, 2013).

Spolupráce se školou je klíčová také pro zapojení rodičů. Je potřeba předejít situaci, aby roli osoby, která se primárně zajímá o vzdělání dítěte, „nepřevzal“ doučovatel. Proto by pozice rodiče, jakožto hlavní osoby zodpovědné za vzdělávání svých dětí, neměla být ničím zpochybňována ani upozadována. Se školou by měl vždy jednat rodič anebo by měl být přítomný schůzce doučovatele s učitelem (Bořkovec, 2013).

Skupinové doučování

Odpolední skupinové doučování je vhodný podpůrný nástroj pro sociálně znevýhodněné děti především ve 3. – 6. třídě, protože v tomto věku si na samostatnou odpolední přípravu snáze zvyknou i ty děti, které k ní nejsou doma příliš vedeny. Některé učivo nelze dost dobře zvládnout bez systematické domácí přípravy, což může u žáků, kterým se jí nedostává, kompenzovat právě skupinové doučování. Efektivní doučování zlepšuje přípravu dětí z hodiny na hodinu, omezuje nevypracovávání domácích úkolů a celkově zvyšuje motivaci dětí k učení. Pro účelné skupinové doučování se doporučuje četnost alespoň dvakrát, ideálně však čtyřikrát týdně, což zajišťuje určitou systematickост a pravidelnost (Bořkovec, 2013).

V ideálním případě by kroužek měl trvat 60 minut a měl by být zajištěn přiměřený počet žáků (nejlépe tři) na jednoho doučovatele. V případě vyššího počtu žáků by se doučování podobalo běžné výuce, snížila by se možnost individuálního přístupu a doučování by ztratilo kýžený efekt. Jedná se tedy o personálně poměrně náročnou aktivitu (Bořkovec, 2013).

Aby byl kroužek skutečně otevřený všem, včetně sociálně znevýhodněných dětí, měl by být zdarma. To však vyžaduje určitou spolupráci s neziskovými organizacemi, konkrétně například Člověkem v tísní, které pro doučování poskytují dobrovolníky (Bořkovec, 2013).

Zároveň je důležité zajistit, aby rodiče přikládali dostatečnou vážnost doučovacímu kroužku. Neměl by proto být chápán jako jeden ze zájmových kroužků na škole. Vedení školy by jej mělo silně zaštitit a informovat o něm všechny pedagogy, načež společně vytipovávat děti, pro které by byl zvláště vhodný (Bořkovec, 2013).

2.6.4. Asistent pedagoga

„Asistent pedagoga je pomocník pedagoga, učitele, který se může významnou měrou podílet na edukačním procesu nejen ve škole, ale i v oblasti mimoškolní výchovy. Jeho kompetence jsou legislativně vymezeny a upraveny v tom smyslu, že se podílí na podpůrném vzdělávání a integraci žáka.“ (Němec, 2009, s. 424)

Pozice asistenta pedagoga ve škole je rozlišována podle dvou úrovní odbornosti, podle kterých a jsou požadovány různé stupně vzdělání:

a) vyšší úroveň činnosti:

- asistent vykonává přímou pedagogickou činnost ve třídě, ve které jsou vzdělávání žáci se speciálními vzdělávacími potřebami, nebo ve škole s integrovanými žáky
- asistent pedagoga musí mít střední vzdělání s maturitou a odpovídající pedagogické vzdělání (tedy SŠ, VOŠ nebo VŠ zaměřenou na pedagogiku či alespoň kvalifikační kurz pro asistenty pedagoga);

b) nižší úroveň činnosti:

- pomocné výchovné práce ve škole nebo školském zařízení
- stačí asistentovi pedagoga střední vzdělání s výučním listem nebo dokonce i jen vzdělání základní, podmínkou je absolvování kvalifikačního kurzu pro asistenty pedagoga (Asistent pedagoga, online, cit. 2017-07-10)

Náplň práce:

Němec (2014) vymezuje tři základní druhy činností, které naplňují práci asistenta pedagoga:

- podpora žáků a učitelů ve výuce, v průběhu vyučování
- doučování a zajištění mimoškolní přípravy žáků
- podpora komunikace a spolupráce mezi školou a rodinami žáků

Kvalifikační předpoklady

Asistentem pedagoga působící ve třídě s žáky se sociálním znevýhodněním by se neměl stát někdo z pouhého nedostatku jiných pracovních možností, ale naopak by měl mít určité schopnosti a dovednosti. Pro určitou představu stojí za to zmínit například vnitřní motivaci k výkonu, schopnost empatie, umění komunikace či trpělivost.

Historické pojetí asistentů v ČR

Romští asistenti začali zhruba před dvaceti lety pomáhat se vzděláváním romských dětí v českých školách. Němec (2004) uvádí, že se východiskem stal britský model *ethnic assistants*, tedy asistenti pocházejí z konkrétní jazykové a etnické menšiny.

Pokud je asistent sám příslušníkem dané minority, může to být výhodou nejen pro samotné žáky z etnických minorit, ale také pro další pedagogy, kterým může zprostředkovat informace o kultuře a sociálním životě minority. Díky příslušnosti ke stejné minoritě je snadnější pro žáky přijmout prostředí školy „za své“. Zároveň může být romský asistent těmto žákům i vzorem úspěšného, kvalifikovaného a pracujícího člověka z jejich vlastního okolí (Asistent pedagoga, online, cit. 2017-06-22).

Přípravné třídy

Dle § 47 školského zákona se mohou zřizovat „*přípravné třídy základní školy pro děti v posledním roce před zahájením povinné školní docházky, které jsou sociálně znevýhodněné a u kterých je předpoklad, že zařazení do přípravné třídy vyrovná jejich vývoj.*“ Na základě žádosti zákonného zástupce a písemného doporučení školského poradenského zařízení ředitel školy rozhodne o zařazení dítěte do přípravné třídy.

Nicméně novela školského zákona provedená zákonem č. 178/2016 Sb. přinesla změny, v rámci kterých „od školního roku 2017/2018 nově platí, že v přípravné třídě základní školy se mohou vzdělávat pouze děti, u kterých je předpoklad, že zařazení do přípravné třídy vyrovná jejich vývoj a kterým byl současně povolen odklad povinné školní docházky. Děti, kterým nebyl povolen odklad povinné školní docházky, tedy nebude možné do přípravné třídy základní školy zařadit.“ (Asistent pedagoga, online, cit. 2017-06-22)

2.7. Integrace a inkluze

S kontextem problematiky integrace a inkluze je poměrně úzce spjat pojem *odlišnost*. V praxi se ovšem poněkud častěji vyskytuje termín *cizost*, a to především v souvislosti s jedinci cizí státní příslušnosti či jiného etnika. Podle mínění Bukowa je *cizost* „výsledkem kategorizace, kterou vyvinula etablovaná skupina s cílem označit okrajovou skupinu jako méněcennou.“ (Hájková, str. 16, 2005)

Samotný pojem integrace je dnes v evropských rozměrech¹² obecně známý, zejména v souvislosti se vzděláváním handicapovaných žáků, nicméně může být stále špatně srozumitelný. Integrační proces je dlouhodobě zvolený trend, a z toho důvodu je integrace mnohdy vnímána jako přirozené vyjádření tendencí ve vývoji vztahu mezi společnostmi a jejími znevýhodněnými členy. Konkrétněji, v oblasti speciální pedagogiky se tímto pojmem rozumí určité soužití osob s handicapem a intaktní společnosti, a to za podmínek nízké míry konfliktnosti vztahů těchto skupin (Jesenský, 1995).

V podstatě je však tímto termínem označován nejvyšší stupeň socializace člověka, což znamená, že se jedná o naprostý opak společenského vyčleňování¹³. Tím je tedy naráženo na pojem sociální integrace, který se chápe jako proces rovnoprávného začleňování člověka do společnosti. Přestože je to pro většinovou společnost něčím naprosto

¹²Poprvé bylo právo na inkluzivní vzdělávání deklarováno v roce 1994 na světové konferenci na téma Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v Salamance. 92 zemí se rozhodlo změnit stávající vzdělávací systémy směrem k inkluzivnímu vzdělávání, které zajišťuje právo na vzdělávání všech dětí bez ohledu na jejich individuální potřeby. Posléze zakotveno v tzv. Prohlášení ze Salamanky (Salamanca Statement, UNESCO 1994).

¹³ Také užívány termíny – sociální exkluze či segregace.

přirozeným, specifické případy některých osob či minoritních skupin nemusí být schopny dosáhnout vysoké míry socializace přirozeným způsobem. Důvod bývá určitá odlišnost či cizost. V takových případech je nezbytné integraci těchto osob aktivně podporovat a vytvářet pro ni vhodné podmínky.

Pro potřeby této práce je důležitý také pojem školské integrace, který je často zmiňován právě s v kontextu individuální zařazování dětí s handicapem do běžných tříd nebo zřizování speciálních tříd v běžných školách. Vítková (2004) pak zmiňuje fakt, kdy je v České republice mnohdy tento pojem zaměňován, či vnímán shodně, s inkluzí, resp. úplnou inkluzí. Z důvodu určitého vysvětlení následně odkazuje na přesný překlad z anglického *to be included*, což znamená být úplnou součástí. Další příčinou je fakt, že samotný pojem integrace poukazuje na proces, kdy někdo musel být nejprve vyčleněn a poté integrován do běžného života či školy. Smýšlení nad touto problematikou se tedy posunulo v zájem o to, aby byla poskytována podpora každého člena školy či společnosti tak, aby se mohl stát úspěšný. Jedná se tedy o myšlenky inkluzivní školy.

Tabulka 1 Vztah mezi pojmy integrace a inkluze

INTEGRACE	INKLUZE
Zaměření na potřeby jedince s postižením	Zaměření na potřeby všech vzdělávaných
Expertizy specialistů	Expertizy běžných učitelů
Speciální intervence	Dobrá výuka pro všechny
Prospěch pro integrovaného studenta	Prospěch pro všechny studenty
Dílčí změna prostředí	Celková změna školy
Zaměření na vzdělávaného postiženého jedince	Zaměření na skupinu a školu
Hodnocení studenta expertem	Hodnocení učitelem, zaměření na vzdělávací faktory
Speciální programy pro studenta s postižením	Celková strategie učitele

(Pedagog inkluze, online, cit. 2017-07-10)

Legislativní rámec a jeho vývoj

Školství a vzdělávání V České republice prochází určitým procesem transformace, jejímž cílem je demokratická a humánní škola poskytující všem stejné šance na dosažení odpovídajícího stupně vzdělání. Zřejmě nejvýznamnější změna po roce 1989 je skutečnost, že výchova a vzdělávání žáků s handicapem již není doménou speciálního školství. V kontextu trendu integračního, resp. inkluzivního vzdělávání je záležitostí všech typů škol a školských zařízení (Vítková, 2004).

Speciální pedagogika dříve vycházela z členění osob s handicapem podle lékařské terminologie, kdy se určité postižení chápalo jako kategorie, na jejímž základě byly budovány speciální školy pro tělesně, smyslově či mentálně postižené. Nyní se v rámci speciální pedagogiky vychází spíše ze stupně a hloubky postižení, přičemž se na speciální potřeby jedince reaguje speciálními podpůrnými opatřeními (Vítková, 2004).

Podpůrná a vyrovnávací opatření ve vzdělávání

Zásadní změnu v poslední době také přinesla novela školského zákona s účinností od 1. září 2016, a s ním související vyhláška o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných (č.27/2016 Sb.) a vyhláška o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních (č.197/2016 Sb. novelizující vyhlášku č. 72/2005 Sb.).

Tato novela zavádí nový pojem *podpůrná opatření*, která jsou určena dětem, žákům a studentům se speciálně vzdělávacími potřebami. Novela tento pojem definuje jako „*nezbytné úpravy ve vzdělávání a školských službách odpovídající zdravotnímu stavu, kulturnímu prostředí nebo jiným životním podmínkám žáků.*“ (§ 16 zákona č. 82/2015 Sb.) Vzniklo tedy právo dětí na tuto formu podpory, která by jim měla pomoci překonávat jejich znevýhodnění.

Tento soubor opatření zahrnuje organizační, personální a vzdělávací kroky, která je škola povinna poskytnout těm žákům, jež tato opatření ze zákonem vymezených důvodů potřebují. Žákům by měla pomoci naplnit jejich vzdělávací potenciál a učitelům by měla přinést více možností v individualizaci výuky dle potřeb žáků (Michalík, Baslerová, Felcmanová, 2015).

Pro koho jsou určena:

Většina z níže specifikovaných skupin měla specifické vzdělávací potřeby stanoveny i dosud. Nicméně je důležité zmínit předpoklad, že tato podpůrná opatření více zaměřena na skupiny žáků, kteří dříve podporu získávali hůře či vůbec. Jedná se především o žáky zdravotně či sociálně znevýhodněné.

- Žáci, kteří mají zdravotní postižení: mentální, tělesné, zrakové, sluchové, narušení komunikačních schopností, poruchu autistického spektra nebo mají kombinaci různých postižení
- Žáci dlouhodobě nemocní, žáci s psychickým onemocněním, žáci s poruchami učení, poruchami chování
- Žáci z velmi nepodnětného sociálního prostředí, žijící v tzv. vyloučených lokalitách, žáci v rodinách, které se potřebám dětí nechtějí nebo nemohou věnovat, žáci z rodin z dlouhodobě či závažně narušenými vztahy, žáci umístění v zařízeních sociální ochrany nebo školských zařízeních pro výkon ústavní či ochranné péče
- Žáci s odlišným mateřským jazykem, žáci z rodin imigrantů a azylantů

Stupně podpory:

Existuje pět stupňů podpory, z nichž 1. stupeň poskytuje škola, a to bez konzultace a rozhodnutí pedagogicko-psychologické poradny nebo speciálně pedagogického centra. V podstatě je účelem 1. stupně podpory poukázat na potřebu individuálního přístupu k určitému žákovi.

Podpůrná opatření 2. – 5. stupně již určuje školské poradenské zařízení, tedy PPP nebo SPC. Požadavek pro přiznání PO může vznést rodič, zletilý žák, v případě nutnosti i OSPOD. Nicméně je nutný písemný informovaný souhlas zletilého žáka či zákonného zástupce, jakožto podmínka pro poskytování podpůrných opatření v rámci 2. - 5. stupně, které se dělí dle závažnosti dopadů do vzdělávání (Michalík, Baslerová, Felcmanová, 2015).

Oblasti podpory:

Konkrétní podpůrná opatření jsou rozdělena do deseti oblastí, dle různých sfér, jež vzdělávání ovlivňují:

1. Organizace výuky
2. Modifikace vyučovacích metod
3. Intervence
4. Pomůcky
5. Úpravy obsahu vzdělávání
6. Hodnocení
7. Příprava na výuku
8. Podpora zdravotní a sociální
9. Práce s třídním kolektivem
10. Úprava prostředí

(Michalík, Baslerová, Felcmanová, 2015)

3. Poradenská podpora

Oblast poradenství má pro společnost poměrně velký význam, přestože není na první pohled zřejmý. Poradci se zabývají problémy jedinců, čímž ovlivňují jejich osobní růst, stav duševního zdraví a v této závislosti také sociální hodnoty společnosti. V této kapitole bude nastíněna problematika poradenství (Drapela, 1995).

Hadj-Mousssová (2002) také zastává názor, že by poradenství mělo být výrazně podporováno veřejnými institucemi, především pak ve školství a jiných zařízeních, jež jsou zaměřená na děti a mládež.

3.1. Vymezení poradenství

Dle Hadj-Moussové (2002) se jedná o aplikovaný teoretický i praktický vědní obor, který vznikl na základě potřeby lidem v nesnázích, a zabývá se závažnými lidskými problémy. Poradenství je zaměřený řízený proces, ve kterém poradce provází jedince, resp. klienty, při řešení aktuálního problému. Matějček (1992) chápe poradenskou podporu jako pomoc jedinci lépe pochopit vlastní životní situaci a životní úkoly, jež před ním stojí. Drapela (1995) vnímá poradenství jako odbornou pomoc lidem v osobních i sociálních problémech.

Je důležité zdůraznit, že poradce by měl mít odbornou kvalifikaci, která vyžaduje především znalosti v oboru psychologie, poradenských metod a speciální pedagogiky. Důraz je ovšem také kladen na osobnost poradce, jež by měl disponovat určitými vlastnostmi. Ty blíže specifikuje Dryden (2008), patří mezi ně například touha klientům opravdu pomoci, kladný přístup vyzařující respekt, schopnost naslouchat a v neposlední řadě komunikační schopnosti.

3.1.1. Poradenský systém v ČR

V České republice existuje poměrně propracovaná síť poradenských služeb, která poskytuje podporu dětem a jejich rodičům, učitelům a dalším pedagogickým pracovníkům. Bartoňová, Pipeková, (2010) dále zmiňují význam spolupráce poradenských zařízení s dalšími odbornými pracovišti. Cílem je poskytování podpory a odborné pomoci při řešení osobních problémů žáků, zjišťování a řešení obtíží a problémů psychického a sociálního

vývoje žáků v průběhu vzdělávání, při prevenci sociálně patologických jevů, při volbě povolání a profesní orientaci. Odborná pomoc probíhá většinou formou diagnostiky, konzultacemi, podáváním informací a případnou intervencí. „*Ve školách jsou poskytovány poradenské služby, které jsou součástí různých druhů poradenství. Poradenské služby ve škole z tradičně uváděných druhů poradenství se obvykle realizují v pedagogicko-psychologickém poradenství, výchovném poradenství, kariérovém poradenství a speciálněpedagogickém poradenství.*“ (Knotová, str. 16, 2014)

3.1.2. Speciální poradenství

Novosad (1996, str. 9) definuje speciální poradenství jako „*komplex poradenských služeb určených specifickým skupinám jedinců, tedy takovým jedincům, kteří jsou znevýhodněni zdravotně či sociálně a jejichž handicap má dlouhodobý nebo trvalý charakter.*“ Dále pak zmiňuje významnou úlohu poradenské činnosti, jež by měla vést ke zmírnění, eliminování či kompenzování příčin, jež jedinci brání jeho plnohodnotné integraci do společnosti. Jedná se tedy také o snahu zpřístupnit stejné příležitosti k seberealizaci každého jedince.

Poradenské služby jsou poskytovány na základě zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. Zároveň je tento zákon východiskem pro vyhlášku č. 72/2005 Sb., která je zaměřená na výkon poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.

- a) **Pedagogicko-psychologické poradenství** se orientuje se na podporu při řešení obtížných výchovných a vzdělávacích situací. Okruhy, na které se poradenství zaměřuje, by se daly rozdělit na psychodidaktické problémy, psychosociální maladaptaci, problémy psychosociálních vztahů a problémy týkající se výběru studia či povolání.
- b) **Výchovné poradenství** je především spojeno s činností výchovných poradců v rámci školních poradenských pracovišť.
- c) Cílem **kariérové poradenství** je pak podpora při rozhodování v otázkách vzdělávání, profesní přípravy, volby zaměstnání a při rozvoji kariéry. Důraz je kladen nejen na podávání informací, ale také rozvoj kompetencí klientů.

- d) V rámci **speciálněpedagogického poradenství** je věnována pozornost dětem, žákům a studentům se speciálními vzdělávacími potřebami, se zdravotním postižením a zdravotním či sociálním znevýhodněním (Knotová a kol., 2014).

3.2. Poradenské služby ve škole

Ve školách je poradenství zajištěno v rámci školního poradenského pracoviště, který ideálně tvoří tým spolupracovníků složený z výchovného poradce, školního metodika prevence, školního speciálního poradce a školního psychologa. Za poskytování poradenských služeb je zodpovědný ředitel školy a jsou bezplatné.

Poradenští pracovníci ve školách poskytují velké množství poradenských služeb v rozsahu odpovídajícím počtu a vzdělávacím potřebám žáků školy. Mezi nejvýznamnější činnosti, z hlediska této práce, patří především poskytování podpůrných opatření pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, sledování a vyhodnocování účinnosti zvolených podpůrných opatření, prevence školní neúspěšnosti, kariérové poradenství, podpora vzdělávání a sociálního začleňování žáků z odlišného kulturního prostředí a s odlišnými životními podmínkami (Knotová a kol., 2014).

3.2.1. Výchovný poradce

Díky pozici výchovného poradce ve škole jsou zajišťovány poradenské služby v základních a středních školách. Tuto funkci většinou zastává kterýkoli učitel, jež má respekt nejen u žáků, ale také rodičovské veřejnosti a kolegů. Předpokladem pro výkon této profese je kvalifikace¹⁴ v rámci studia, jež je zaměřeno na oblast pedagogiky, speciální pedagogiky a psychologie. Jelikož se výchovný poradce při výkonu své práce setkává s mnoha citlivými údaji, je nutné, aby dodržoval a respektoval Etický kodex výchovných poradců¹⁵ (Knotová a kol., 2014).

¹⁴ Studium je dáno vyhláškou č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků.

¹⁵ Schválený Asociací výchovných poradců v roce 2008.

Náplň práce:

Standardní činnosti výchovného poradce, ať už v oblasti poradenské či metodické a informační, jsou určeny ve vyhlášce č. 197/2016 Sb.

Knotová (2014) však poukazuje na to, že při stanovování náplně práce je důležité brát ohled na to, kdo všechno se na poskytování poradenských služeb v rámci školy podílí, a také na fakt, jak jednotliví poradenští pracovníci dokáží spolupracovat. Výchovný poradce by měl, ve spolupráci s ostatními poradenskými pracovníky a s vedením školy, zhodnotit úroveň poskytovaných služeb a stanovit, jak by se měl rozsah a obsah těchto služeb proměnit.

a) Kariérové poradenství

Tato oblast patří mezi hlavní náplně práce pro většinu výchovných poradců. Jedná se zejména o zprostředkovávání informací žákům a jejich rodičům ohledně činnosti spojené s podáváním přihlášek na střední školy, které většinou děje formou individuálních konzultací. Zvláštní pozornost při volbě povolání si zasluhují žáci se speciálními vzdělávacími potřebami.

b) Výchova a vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami

V kontextu této oblasti má výchovný poradce spíše na starost metodickou a administrativní stránku práce. Většinou zprostředkovává diagnostiku speciálních vzdělávacích potřeb, evidenci zpráv z vyšetření žáků ve školských poradenských zařízeních a podílí se na koordinaci vzniku a plnění individuálních vzdělávacích plánů pro integrované žáky. Podstatný úkol, který je na zodpovědnosti výchovného poradce, je zajištění, aby byl včas vytvořen individuální vzdělávací program a obsahoval všechny náležitosti.

c) Péče o žáky s neprospěchem a žáky nadané

Další podstatná oblast práce spočívá ve vyhledávání (depistáži) žáků, jejichž vývoj a vzdělání vyžadují určitou pozornost a specifická podpůrná opatření. Je důležitá úzká spolupráce s třídními učiteli těchto žáků. Významnou skupinou v rámci oblasti této práce jsou žáci s neprospěchem, kdy je nutné co nejrychleji vyhledat příčinu neprospěchu a zvolit vhodná řešení a metody podpory.

d) Řešení problémů spojených se školní docházkou

Řešení, jak zacházet s problémy, jež jsou spojené se školní docházkou zahrnující především neomluvené a zvýšené omluvené absence jsou obsaženy v metodickém pokynu¹⁶ MŠMT. Tento pokyn zahrnuje jednotný postup při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci či postih záškoláctví. Výchovný poradce by měl evidovat neomluvenou absenci žáků.

e) Řešení problémových situací ve škole

Role výchovného poradce je poměrně podstatná také v situacích, kdy se některý z žáků dopustí přestupku proti školnímu řádu. V rámci konzultačních hodin poskytuje jak žákům a rodičům, tak ostatním učitelům konzultace, během kterých dochází k řešení problémů spojených s nekázní či neplněním pracovních povinností.

V případě, že se na škole objeví závažné problémy, měl by výchovný poradce spolupracovat také s nejbližším orgánem sociálně-právní ochrany dětí. V krajních případech může poradce doporučit umístění dítěte na resocializační pobyt střediska výchovné péče. (Knotová a kol., 2014)

3.2.2. Školní metodik prevence

Když se pozice školního metodika prevence ve školách se objevila ve druhé polovině devadesátých let 20. století, nesla název protidrogový preventista. Často jeho práci vykonával současně výchovný poradce, postupem času se ale náplň jeho práce začala rozšiřovat. Předmětem vykonávaných činností se stala také prevence sociálně patologických jevů. Toto rozšíření povinností bylo jedním z hlavních důvodů, proč bylo školám doporučeno tyto dvě pozice od sebe oddělit, přičemž by je měli vykonávat dva učitelé ve vzájemné spolupráci. I školním metodikem prevence může být jmenován kterýkoli učitel školy. Stejně tak, je kvalifikace pro výkon této funkce specifikována v rámci vyhlášky¹⁷ o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků. Na rozdíl od výchovného poradce, nemá učitel s touto funkcí sníženou vyučovací povinnost (Knotová a kol., 2014).

¹⁶ Metodický pokyn MŠMT č. j. 10 194/2002-14.

¹⁷ Vyhláška č. 317/2005.

Náplň práce:

Nyní se činnosti školního metodika prevence zaměřují především na primární prevenci¹⁸ rizikového chování. Prioritně se jedná o předcházení rozvoje zejména těchto rizikových projevů v chování žáků:

- agrese, šikana, kyberšikana, násilí, vandalismus, intolerance, antisemitismus, extremismus, rasismus a xenofobie, homofobie
- záškoláctví
- závislostní chování, užívání návykových látek, netolismus¹⁹, gambling
- rizikové sporty a rizikové chování v dopravě
- spektrum poruch příjmu potravy
- negativní působení sekt
- sexuální rizikové chování

(Knotová a kol., str. 51, 2014)

Ve vyhlášce o poskytování poradenských služeb jsou popsány standardní činnosti školního metodika prevence, včetně informačních, poradenských, metodických a koordinačních činností. Nicméně hlavním úkolem na této pozici je tvorba minimálního preventivního programu a koordinace jeho plnění. Je vytvářen na jeden školní rok a na jeho tvorbě se podílí všichni pedagogičtí pracovníci. Měl by vycházet z preventivní strategie školy, jež je součástí školního vzdělávacího programu, ale také z priorit a aktuálních potřeb školy (Knotová a kol., 2014).

3.2.3. Školní psycholog

Po roce 1989 se začaly objevovat snahy přiblížit psychologické služby školám, resp. dětem a jejich rodičům, ale i učitelům a vedení škol. A tak se pozice školních psychologů začíná v českých školách objevovat stále častěji. Dle Knotové (2004), se jedná o významnou posilu školního poradenského pracoviště. Ovšem je nutné také poznamenat, že označení

¹⁸ Legislativně se oblast prevence zabývá Metodické doporučení č. j. 21291/2010-28. K primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních.

¹⁹ Termínem netolismus je označována psychická závislost na tzv. virtuálních drogách. Mezi ně patří zejména počítačové hry, sociální sítě, internetové služby, virální videa či televize.

školní psycholog náleží poradenským pracovníkům, kteří nejsou pracovníky škol, ale poskytují své služby školám, ve kterých se zaměřují na výukové a výchovné problémy žáků.

Především se zvyšujícím se počtem ohrožených žáků je značná potřeba školních psychologů ve školách. V kontextu trendu inkluzivních škol jsou také školy vystaveny určitému tlaku nabízet stejné příležitosti ke vzdělávání všem žákům, čímž by mělo vzniknout vhodné prostředí pro úspěšné vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami (Knotová a kol., 2014).

Náplň práce:

Skutečná náplň práce této funkce se odvíjí od vyjednávání psychologa se školou. Pozornost psychologů není věnována pouze žákům, nýbrž také rodičům, učitelům a vedení školy. Nicméně jednotlivé činnosti jsou, také jako u předchozích výše jmenovaných pozic, vymezeny vyhláškou²⁰ o poskytování poradenských služeb. Činnosti konzultačního, poradenského, diagnostického, metodického a informačního charakteru by se daly kategorizovat do těchto aktivit:

- *„diagnostika a depistáž (např. u zápisu do prvních tříd, depistáž poruch učení, diagnostika při problémech žáků, zjišťování sociálního klimatu ve třídě)*
- *konzultační, poradenské a intervenční práce (péče o integrované žáky, krizová intervence, kariérové poradenství)*
- *metodická práce a vzdělávací činnost (např. metodická pomoc třídním učitelům, pracovní semináře pro učitele, účast na poradách, koordinace poradenských služeb, besedy)“*

(Knotová a kol., str. 55, 2014)

3.2.4. Školní speciální pedagog

Postavení speciálního pedagoga ve výchovně vzdělávacím procesu postupem času z primárního výlučného postavení ve speciálních školách a dalších speciálních zařízení

²⁰ Vyhláška č. 197/2016 Sb., kterou se mění vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů, a některé další vyhlášky.

změnilo v postavení odborníka, který pracuje nejen ve školských poradenských zařízeních, ale také a školních poradenských pracovištích (Knotová a kol., 2014).

Také školní speciální pedagog je odborník, který poskytuje poradenské služby týkající se žáků se zdravotním postižením, zdravotním a sociálním znevýhodněním. Kvalifikovaný speciální pedagog je důležitý při vzdělávání této skupiny žáků, zejména pak při vytváření podpůrných opatření, jež jsou stanovená platnými zákonnými normami. Tato a další ustanovení jsou blíže specifikovaná ve vyhlášce²¹ o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných (Knotová a kol., 2014).

Náplň práce:

- a) **depistáž** - vyhledávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a jejich následné zařazení do speciálně-pedagogické péče a poskytnutí potřebné míry podpory
- b) **diagnostika speciálních vzdělávacích potřeb, analýza získaných údajů a jejich hodnocení** - průběžná diagnostická činnost, zejména pak integrovaných žáků na doporučení z poradenského zařízení. Jedním z úkolů je pak sledovat účinnost podpůrných opatření školy. Důležitou součástí je pak shromažďování údajů o žákovi, včetně anamnézy osobní a rodinné.
- c) **vytyčení hlavních problémů žáka, stanovení individuálního plánu podpory v rámci školy a mimo ni** - vypracování plánu individuální podpory žáka, jež zahrnuje postup a plán rozvoje včetně podpůrných opatření.
- d) **realizace intervenčních činností**
- e) **provádění či zajištění individuální práce se žákem** - speciálně-pedagogické vzdělávací činnosti, reedukační, kompenzační a stimulační činnosti
- f) **individuální práce se žákem s ohledem na konkrétní zdravotní postižení či znevýhodnění** – v rámci pravidelných osobních kontaktů poskytuje podporu v orientaci žákových potíží a potřebách jak výukového, tak sociálního rázu.
- g) **provádění či zajištění speciálně-pedagogické činnosti, reedukačních, kompenzačních a stimulačních činností se skupinou žáků** - vzdělávání v rámci

²¹ Vyhláška č. 27/2016 Sb.

skupinové integrace, přípravné třídy, třídy pro žáky se specifickými poruchami učení

h) participace na vytvoření individuálního vzdělávacího plánu

- i) **metodické a koordinační činnosti** - průběžná příprava a úprava podmínek pro integraci žáků, kooperaci se školskými poradenskými zařízeními, včetně dalších institucí či odborných pracovníků. Také koordinace a metodické vedení asistentů pedagoga se týká této kategorie činností.

(Knotová a kol., 2014)

3.3. Školská poradenská zařízení

Tato zařízení představují vedle školních poradenských pracovišť druhou významnou část komplexně nastaveného poradenského systému. Jakožto školská poradenská zařízení jsou PPP zřizovány podle školského zákona.²² Standardní činnosti pedagogicko-psychologických poraden stanovuje příloha č. 1 k této vyhlášce. Jedná se o činnosti, které jsou pro podporu vzdělávání dětí, žáků a studentů nezbytné; služba, která vyžaduje výkon jedné nebo více standardních činností, je proto na žádost dětí, žáků, studentů, jejich zákonných zástupců, škol a školských zařízení poskytována bezplatně. Za úplatu může být tato služba poskytnuta pouze v případě, že o ni požádá jiný subjekt (např. soud), (NUV, online, cit. 2017-07-01).

Mezi školská poradenská zařízení patří pedagogicko-psychologické poradny a speciálněpedagogická centra. Tato zařízení, jež poskytují poradenské služby, však spolupracují také se středisky výchovné péče, orgány sociálně-právní ochrany dětí, policií, případně lékaři či terapeuty a dalšími odborníky (Knotová a kol., 2014).

3.3.1. Pedagogicko-psychologické poradny

Služby pedagogicko-psychologických poraden jsou určeny dětem přibližně od tří let, respektive od doby, kdy vstupují do mateřské školy, dále pak žákům a studentům do

²² § 116 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších změn. Podrobně jsou pak vymezeny ve vyhlášce č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.

ukončení středního či vyššího odborného vzdělání. Poradny také poskytují služby rodičům, pedagogům a školám, přičemž kontakt pomohou iniciovat sami rodiče nebo školy po dohodě s rodičem (Knotová a kol., 2014).

Náplň práce:

Pedagogicko-psychologické poradny nabízejí komplexní psychologický a pedagogický náhled na konkrétní problémy řešené ve škole. Důležitou funkcí je totiž i určitá mediace pedagogických pracovníků, kteří mohou na vzniklé situace pohlížet z nezaujatého hlediska (Kucharská, 2013).

Mezi hlavní činnosti těchto zařízení patří diagnostika a poradenství, intervence či nápravná péče a prevence. Účastní se činností v rámci prevence rizikového chování u dětí a mládeže. Významná součást práce poraden je také pomoc při rozvoji pedagogicko-psychologických kompetencí učitelů. Některé poradny připravují různé druhy projektů na podporu problémových vztahů ve třídě (Knotová a kol., 2014).

Standardní činnosti:

- komplexní psychologická, speciálně pedagogická a sociální diagnostika zaměřená na šetření školní zralosti, zjištění příčin poruch učení a chování a dalších problémů ve vývoji osobnosti, výchově a vzdělávání dětí a mládeže,
- komplexní pedagogicko-psychologická diagnostika v souvislosti s profesní orientací žáků,
- psychologická a speciálně pedagogická poradenská činnost zaměřená na rozvoj osobnosti, sebepoznávání, a rozvoj prosociálních forem chování dětí a mládeže, na prevenci školní neúspěšnosti a negativních jevů v sociálním vývoji dětí a mládeže, na nápravu poruch učení a chování a dalších problémů ve vývoji, výchově a vzdělávání dětí a mládeže a na vyjasňování osobních perspektiv dětí a mládeže,
- poskytování konzultací a odborných informací pedagogickým pracovníkům škol a školských zařízení při výchově a vzdělávání dětí

a mládeže, jejichž psychický vývoj, sociální vývoj, výchova, vzdělávání a profesní orientace vyžadují zvláštní pozornost,

- zjišťovat z pedagogicko-psychologického hlediska připravenost dětí na povinnou školní docházku a vydávat o ní odborné posudky,
- spolupracovat při přijímání žáků do specializovaných tříd, provádět psychologická vyšetření pro potřeby zařazení žáků do speciálních škol a školských zařízení

Mezi pracovníky pedagogicko-psychologických poraden se obvykle nacházejí psychologové a speciální pedagogové. Na odborných činnostech se také podílí sociální pracovníci. Činnosti bývají realizovány ambulantně v prostorách poradny, případně přímo ve školách a školských zařízeních, a to formou individuální či skupinovou (Knotová a kol., 2014).

3.3.2. Speciálně pedagogická centra

Činnost speciálně pedagogických center je zaměřena na podporu klientů, kteří jsou v předškolním věku v péči rodičů i klientů integrovaných do škol a školských zařízení. Věkové rozmezí klientů je od tří do devatenácti let. Činnost speciálně pedagogických center probíhá ambulantně na pracovišti centra, ale také v přirozeném prostředí klienta či ve škole, kde je klient integrován a vzděláván. Odborná metodická pomoc je také zajišťována učitelům běžných škol, do jejichž tříd jsou integrováni žáci s postižením (Knotová a kol., 2014).

Pracovní tým je složen ze speciálního pedagoga, psychologa a sociálního pracovníka. Podle potřeby je tým doplněn i o další odborníky nebo externí pracovníky podle druhu a stupně zdravotního postižení. Externími spolupracovníky může být například logoped, etoped, fyzioterapeut, neurolog, psychiatr a další specialisté (Knotová a kol., 2014).

Typy center:

Jednotlivá speciálněpedagogická centra jsou specializovaná, která poskytují kromě standardních činností také služby pro klienty s různými druhy zdravotního postižení. Služby jsou poskytovány nejen dětem, ale i jejich rodičům (popř. zákonným zástupců), školám a školským zařízením, jež je vzdělávají.

- SPC pro žáky s mentálním postižením
- SPC pro žáky s poruchami autistického spektra
- SPC pro žáky s tělesným postižením
- SPC pro žáky se sluchovým postižením
- SPC pro žáky s vícečetným postižením
- SPC pro žáky se zrakovým postižením
- SPC pro žáky s vadami řeči

(Hanák, Michálík a kol, 2011)

Standardní činnosti:

- Depistáž klientů se zdravotním postižením, dle zaměření SPC, ve spádové oblasti
- Speciálněpedagogická, psychologická a sociální diagnostika
- Poradenské, konzultační, terapeutické a metodické činnosti pro klienty, jejich zákonné zástupce a pedagogické pracovníky
- Participace při přípravě a zpracování individuálních výchovně-vzdělávacích a stimulačních programů pro žáky integrované do běžných škol
- Odborné činnosti v rámci prevence sociálně-patologických jevů ohrožujících klienty se zdravotním postižením
- Poradenství k volbě vzdělávací cesty, tedy kariérové poradenství

(Knotová a kol., 2014)

Tato zařízení významně přispívají ke zkvalitnění vzdělávání dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a jejich přípravy na plnohodnotný život (RVP, online, cit. 2017-07-01)

3.3.3. Spolupráce se střediskem výchovné péče

Legislativně nejsou střediska výchovné péče zařazena mezi školská poradenská zařízení²³, poskytují však poradenské služby školám v problematice poruch nebo problémů v chování,

²³ Jejich činnost je vymezena především zákonem č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, dále pak vyhláškou

což je jedno z nejčastějších témat, jež škola řeší. Jejich cílem je zmírňovat či eliminovat příčiny nebo důsledky již rozvinutých poruch chování a předcházet tak vzniku či rozvoji negativních projevů chování a nežádoucích jevů v sociálním vývoji žáků (Kucharská, 2013).

Výchovně vzdělávací péčí se rozumí soustavná pedagogická činnost, jež směřuje k vytváření a ovlivňování podmínek umožňující zapojení jedince do společnosti a zdravý rozvoj jeho osobnosti. Výchovně vzdělávací péči ve středisku je zajišťována psychologem, speciální pedagogem a vychovatelem (Vyhláška č. 458/2005 Sb.)

Klienty střediska jsou děti, žáci a studenti s rizikem vzniku a vývoje poruch chování, výchovných problémů a sociálně negativních jevů, u kterých není nařízena ústavní výchova ani uložena ochranná výchova. Mohou jimi být děti od tří let do ukončení přípravy k povolání.

Mezi široké spektrum služeb, které nabízí, patří zejména poradenské, diagnostické a preventivně výchovné činnosti, včetně vzdělávacích, reedukačních a terapeutických aktivit. Důležitá je také úzká spolupráce s orgánem sociálně-právní ochrany dětí, zdravotnickými zařízeními a dalšími orgány, jež se podílí na prevenci a řešení rizikového chování.

Služby, které poskytují, mohou být ambulantního, internátního či stacionárního charakteru, přičemž se mohou specializovat pouze na některou z těchto forem služeb. Po skončení pobytu rodiče obdrží komplexní závěrečnou zprávu, která obsahuje podrobnou diagnostiku, výsledky dle určených cílů a následná výchovná doporučení. (Knotová a kol., 2014)

3.4. Poradenská podpora ze strany nestátních neziskových organizací

Takové organizace, které nevytvářejí zisk k přerozdělení mezi své vlastníky, správce nebo zakladatele se považují za neziskové organizace. Vytvořený zisk musí zase vložit zpět do rozvoje organizace a plnění jejího poslání. Neziskové organizace jsou právnické osoby

č. 458/2005 Sb., kterou se upravují podrobnosti o organizaci výchovně vzdělávací péče ve střediscích výchovné péče.

soukromého práva, jež patří mezi formalizované struktury občanské společnosti. Autoři mezinárodně sdílené definice nestátních neziskových organizací americký sociolog L. M. Salamon a německý sociolog H. K. Anheier specifikovali typické znaky:

- Organizovanost (stálá struktura)
- Soukromý charakter a nezávislost na státu
- Nerozdělování zisku
- Samosprávnost
- Dobrovolnost (ve smyslu „s účastí dobrovolníků“)

Aktuálně existují v České republice následující typy neziskových organizací:

- zapsané spolky²⁴
- obecně prospěšné společnosti
- ústavy
- nadace
- nadační fondy
- evidované právnické osoby (Neziskovky, online, cit. 2017-07-01)

Matoušek a kol. (2001) pak zmiňuje důležitost role, kterou neziskové organizace v demokratickém státě plní:

- posilují povědomí občanské odpovědnosti a solidarity při řešení konkrétních sociálních problémů
- prohlubují státní politiku o etický kontext moderního občanství jako výrazu příslušnosti ke státu a spoluodpovědnosti za věci veřejné
- zefektivňují sociální činnosti zvýšením jejich adresnosti a snižováním jejich nákladů

„Spolupráce s neziskovými organizace v dané lokalitě školy představuje nebývalé širokou možnost obohacení práce s dětmi nejen se speciálně vzdělávacími potřebami, ale i s dětmi s rizikovým školním vývojem. Tím jsou míněni žáci se sociokulturně znevýhodňujícího

²⁴ Nejrozšířenější forma neziskových organizací - občanská sdružení, přestala od 1. ledna 2014 existovat a místo nich zavádí nový Občanský zákoník právní formu zapsaný spolek (zkratka z. s.).

prostředí a žáci, kteří pochází z rizikového rodinného zázemí z nejrůznějších důvodů.“
(Kucharská, str. 98, 2013)

Spolupráce s neziskovými organizacemi nabývá na významu především u skupiny dětí se sociálním znevýhodněním, případně s rizikem školního selhání. Nabídka neziskových organizací se postupně rozrůstá o nabídku aktivit pro žáky i rodiče. Jako výhoda je chápáno neformální a přátelsky nastavené prostředí. (Kucharská, 2013)

3.4.1. Odborné sociální poradenství

Při činnostech, které nestátní neziskové organizace poskytují, je vycházeno mimo jiné také ze zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách.

Podle Matouška a kol. (2001) jsou sociálními službami označovány všechny činnosti, kdy někdo pro někoho něco činí. Motivem k jejich provozování zpravidla není zisk, nýbrž filantropie.

Sociální služby zahrnují:

- a) sociální poradenství
- b) služby sociální péče
- c) služby sociální prevence

Pro účely této diplomové práce je významná především oblast sociálního poradenství, do kterého se řadí:

- základní sociální poradenství
- odborné sociální poradenství

Základní sociální poradenství je hlavní činnost poskytována při všech druzích sociálních služeb. Je povinnost poskytovatelů sociálních služeb vždy tuto činnost zajistit. Základní sociální poradenství poskytuje osobám potřebné informace, které pomohou k řešení jejich nepříznivé sociální situace.

Odborné sociální poradenství je zaměřováno přímo na potřeby jednotlivých okruhů sociálních skupin osob v občanských, manželských a rodinných poradnách, poradnách pro seniory, poradnách pro osoby se zdravotním postižením, poradnách pro oběti trestných činů a domácího násilí a ve speciálních lůžkových zdravotnických zařízeních hospicového

typu. V rámci toho poradenství je také zahrnuta sociální práce s osobami, jejichž způsob života může vést ke konfliktu se společností.

Tato služba obsahuje tyto základní činnosti:

- zprostředkování kontaktu se společenským prostředím
- sociálně terapeutické činnosti
- pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí

3.4.2. Sociálně aktivizační služby

Tyto služby jsou poskytovány terénní, popřípadě ambulantní formou, a to rodině s dítětem, jehož vývoj ohrožen v důsledku dopadů dlouhodobě krizové sociální situace. Tento stav rodiče nedokáží sami bez pomoci překonat a zároveň existují další rizika ohrožení vývoje dítěte.

Sociálně aktivizační služby obsahují základní činnosti:

- výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti
- zprostředkování kontaktu se společenským prostředím
- sociálně terapeutické činnosti
- pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí

Posláním těchto služeb pro rodiny s dětmi je předcházení sociálnímu vyloučení rodin s dětmi, snižování míry sociálního vyloučení rodin s dětmi. Jedná se o bezplatné poskytování pomoci, podpory a poradenství rodinám s dětmi žijícím v sociálně vyloučených lokalitách, rodinám sociálně vyloučeným nebo sociálním vyloučením ohroženým (Člověk v tísni, online, cit. 2017-07-02).

3.4.3. Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež

Tyto terénní služby těchto zařízení jsou poskytovány dětem ve věku od 6 do 26 let, které jsou ohroženy společensky nežádoucími jevy. Cílem služby je snaha o zlepšení kvality jejich života předcházením nebo snížením sociálních a zdravotních rizik, které souvisí s

jejich způsobem života. Služba se snaží také umožnit jim lépe se orientovat v jejich sociálním prostředí a vytvářet podmínky k řešení jejich nepříznivé sociální situace.

Služba obsahuje tyto základní činnosti:

- výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti
- zprostředkování kontaktu se společenským prostředím
- sociálně terapeutické činnosti
- pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí

3.5. Podpora rodiny

Podporou rodiny je označován přístup týmové práce, který chce posílit možnosti rodiny a až při případném neúspěchu hledat pro děti náhradní řešení. Například může jít o formu pěstounské péče se snahou o zachování kontaktu s biologickou rodinou a perspektivou možného návratu. (Matoušek, 2014)

„Jako podporu rodiny označujeme programy, jejichž cílem je napomáhat členům rodiny, aby navzájem naplňovali své potřeby a aby s ohledem na zájmy rodiny jednali i v prostředí mimo rodinu. Podpora rodiny v tomto širokém pojetí nesleduje jen zájmy dítěte, ale zabývá se i tím, jak se chovají dospělí a jak jsou v rodině spokojeni.“ (Matoušek, str. 13, 2014)

Pracovníci, kteří poskytují podporu rodiny, kontaktují rodinu v jejím přirozeném prostředí. Podpora rodiny se zabývá fungováním rodiny i jejími vazbami na místní společenství a různé organizace. Podpora rodiny nespočívá pouze na spolupráci s profesionály, kterými může být sociální pracovník, psycholog, pedagog, pečovatel, a další, ale využívá všechny dostupné lidi v okruhu rodiny, jako například širší rodinu, sousedy, dobrovolníky či profesionály působící mimo pomáhající profese (Matoušek, 2014).

V zahraničí je pro stejný význam užíván pojem udržování rodiny (*family preservation*). V našem prostředí se také užívá výraz sanace rodiny, čímž může být naznačována implikace medicínského modelu přístupu k rodině, kde své uplatnění má také diagnóza a léčba (Matoušek, 2014).

Cílové skupiny

Od poloviny 20. let byl užíván pojem mnohoproblémové rodiny, od kterého se postupně začalo upouštět a nahrazovaly jej termíny jako rodiny zažívající extrémní stres, rodiny v opakujících se krizích, rodiny nedostatečně organizované. Nicméně první z těchto pojmů je nejvýstižnější a stále se v terminologii této oblasti využívá. Označují se jím totiž rodiny, která má vážné potíže v řadě oblastí svého života, včetně příjmu, bydlení, jídla nebo péče o děti. Problémy členů rodiny tvoří komplex propojených těžkostí (Matoušek, 2014).

Matoušek, Koláčková a Kodymová (2005) zmiňují k charakterizaci těchto rodin pojmy jako nediferencovanost rolí, dezorganizace, dezintegrace, chaos, nejasnost komunikací, negativní emoční reakce či destruktivní konflikty.

Spolupráce školy s rodinou

Pokud dítě pochází z prostředí, v rámci kterého mu jsou vštěpovány výrazně odlišné normy oproti škole, prožívají názorový a citový konflikt. Dochází tomu zejména v případech, kdy příslušníci rodiny patří k etnickým menšinám, ke skupině socioekonomicky oslabených obyvatel, nebo pokud jde o rodinu agresivní či násilnou (Fontana, 2003).

„Téma komunikace školy s rodinou se čím dál častěji dostává do povědomí a zájmu veřejnosti. Spolupráce rodin a škol je nejen jedním z pilířů inkluzivního vzdělávání a komunitních škol, ale především ukazatelem kvality ve vzdělávání obecně.“
(Felcmanová, 2013)

Pokud je vycházeno z názoru, že spolupráce rodiny a školy je prospěšná s ohledem na společný zájem a cíl všech zúčastněných, je potřeba vymezit určité pilíře či principy, které je potřeba v kontextu této práce prosazovat.

- a) **partnerství ve výchově** – je potřeba vzájemného respektu a ústy mezi rodiči a pedagogy a vědomí společné odpovědnosti za rozvoj a vzdělání dětí
- b) **pravidelná transparentní komunikace** – ve smyslu společného dialogu o dítěti a s dítětem, je potřeba ujasnit si vzájemná očekávání a především potřeby rodin a škol
- c) **zapojení rodičů** – do rozhodování o vzdělávání dětí ve škole a aktivit školy, měli být mít také možnost poskytovat návrhy a konstruktivní kritiku

3.6. Síťování

Účinná spolupráce vzdělávací a sociální sféry, tedy v užším kontextu školy a neziskové organizace, může sehrát pozitivní roli v překonávání vstupního handicapu žáků se sociálním znevýhodněním (Šotola a kol., 2012).

„V rámci řešení komplexní problematiky sociální exkluze celých skupin osob v tíživé sociální situaci se diskutuje o nutnosti systémových řešení, které kromě politických rozhodnutí na makroúrovni předpokládají také změny v regionech a obcích. Síťování na systémové úrovni znamená vytváření partnerství organizací a institucí, které má vést k identifikaci lokálních potřeb, k jejichž naplnění jsou společně následně hledány nástroje i zdroje.“ (Šotola a kol., str. 14, 2012)

3.6.1. Bariéry spolupráce

Nezisková organizace při snaze navázat intenzivnější vztah se školou může narazit na určité překážky znesnadňující funkční spolupráci:

- Škola o spolupráci nejeví zájem, problém bagatelizuje, nevěří pracovníkům neziskové organizace
- Škola spolupráci s neziskovou organizací naváže, ale nevnímá ji jako partnera, nýbrž jako „poslíčka“ špatných zpráv
- Škola má nerealistická očekávání o možnostech pracovníků neziskových organizací, a to v podobě radikálně změněných postojů rodičů i žáků ve vztahu ke vzdělávání

Bariéry znemožňující hlubší vzájemnou spolupráci se objevují také na straně neziskové organizace:

- omezená kapacita ve smyslu času a pracovníků, resp. dobrovolníků, a to především v případech individuálního doučování v prostředí rodiny
- poskytování služeb, které jsou dobrovolné a anonymní, tudíž svým charakterem vylučují spolupráci se školou (zejména nízkoprahová centra)
- nízká motivace ze strany klientů (Šotola a kol., 2012)

4. Metodologie výzkumu poradenství ve vzdělávání sociálně znevýhodněných žáků

Objektem zkoumání se staly nevládní neziskové organizace, které se zaměřují na podporu vzdělávání žáků se sociálním znevýhodněním. Konkrétně byly pro tuto práci vytipovány obecně prospěšná společnost Člověk v tísni, zapsaný ústav v oblasti migrace Poradna pro integraci a zapsaný spolek R-Mosty. Motivací tohoto výzkumu byla snaha podat komplexní informace o daných organizacích s důrazem na problematiku podpory žáků se sociálním znevýhodněním, a to pomocí metody případových studií.

4.1. Cíl výzkumného šetření

Cílem výzkumného šetření této práce je pak pomocí deskriptivní případové studie zmapovat, jakým způsobem pomáhají tyto konkrétní instituce při vzdělávání žáků se sociálním znevýhodněním a podat určitý náhled znázorňující poradenskou podporu heterogenní skupiny dětí se sociálním znevýhodněním, do které řadíme děti ohrožené různorodými sociálními jevy.

4.2. Výzkumné otázky

Hlavní výzkumnou otázkou je, jakým způsobem tyto organizace poskytují podporu ve vzdělávání žáků se sociálním znevýhodněním?

Dílčí výzkumné otázky zní:

- Jaké jsou nejčastější problémy vznikající při vzdělávání žáků se sociálním znevýhodněním?
- Jakými formami poradenské podpory vybrané instituce pomáhají při vzdělávání žáků se sociálním znevýhodněním?
- Proč je důležitá role nestátních neziskových organizací při podpoře vzdělávání dětí se sociálním znevýhodněním?
- Je důležitá spolupráce mezi školou a nestátní neziskovou organizací s ohledem na prospěch žáků se sociálním znevýhodněním?

4.3. Výzkumný soubor

Předmětem zkoumání empirické části této diplomové práce se staly předem vybrané nestátní neziskové organizace, které se svými činnostmi zaměřují na podporu při vzdělávání dětí se sociálním znevýhodněním. Organizace byly cíleně vybrány tak, aby se každá z nich zaměřovala na významnou část různorodé skupiny dětí v rámci problematiky sociálního znevýhodnění. Každá z organizací v tomto výzkumu ukazuje příklad zastupující instituce, jejichž objektem zájmu jsou rozdílné skupiny v rámci osob se sociálním znevýhodněním. Specificky byly tedy zmíněny postupy poradenské podpory dětem cizinců na území ČR, dětem ohrožených sociálním vyloučením či dětem pocházejícím z odlišného sociokulturního prostředí.

Výzkumný soubor představují také respondenti, se kterými byly rozhovory vedeny. Pro výběr respondentů byla použita technika sněhové koule, která nabaluje další respondenty podle doporučení předchozích dotazovaných. Díky této technice došlo k širšímu poznání zkoumané problematiky. V důsledku bylo tedy celkem uskutečněno šest individuálních rozhovorů.

V rámci zachování anonymity jsou jednotliví respondenti pojmenováni počátečními písmeny dle abecedy, a to podle časové souslednosti, ve které byly rozhovory realizovány. První rozhovor byl veden s respondentkou A, která pracuje na pozici vzdělávací pracovník v organizaci Poradna pro integraci. Data této organizace následně doplnila respondentka B, která pracuje na pozici vedoucí sociálního oddělení a částečně jako lektorka kurzů češtiny jako cizího jazyka. Organizaci R-Mosty pak zastupovala pracovnice D, která odpovídala z pozice kontaktního pracovníka nízkoprahového zařízení pro děti a mládež. Částečně se také věnuje pozici v programu Férové bydlení, které však není předmětem této práce. Rozhovor byl také veden s respondentem E, který je vedoucím pracovníkem nízkoprahového zařízení pro děti a mládež a terapeut v rámci sociální poradny. Za obecně prospěšnou společnost Člověk v tísni, konkrétně pak za program Sociální integrace, hovořila respondentka C. Za sekci vzdělávání, respektive program Varianty byl veden rozhovor s respondentem F.

4.4. Použité metody

V rámci kvalitativního výzkumu této práce byla využita metoda triangulace, tedy získání dat pomocí alespoň dvou základních technik. V první řadě byla použita analýza dokumentů, při které se vycházelo především s informacemi z výročních zpráv nestátních neziskových organizací a internetových prezentací těchto institucí.

Druhou, a velmi podstatnou metodou, byly částečně strukturované rozhovory, které byly vedeny s pracovníky jednotlivých výše jmenovaných organizací. Základní struktura rozhovoru (uvedena v příloze II. této práce) byla tvořena otevřenými otázkami, a to z důvodu poskytnutí prostoru pro získání více informací. Díky této základní struktuře rozhovoru nedochází k tomu, že by některá z důležitých témat byla v rozhovoru opomenuta. V průběhu realizace rozhovorů pak vyvstávají další otázky, které jsou k této struktuře přidány až v danou chvíli, protože se to pro dané téma nabízí.

Metoda interview poskytuje data tzv. „z první ruky“, tedy informace pocházejí přímo od osob, které s touto problematikou přicházejí do styku v rámci své práce. Jednotliví respondenti byly zdrojem jak subjektivních názorů na určitou problematiku, tak obecných faktů hovořící za celou organizaci, kterou tímto rozhovorem zastupovaly. Všechny z uskutečněných rozhovorů pro účely této práce byly realizovány v sídlech jednotlivých organizací. Jednotlivým rozhovorům byl poskytnut dostatečný čas a prostor, zajišťující soukromí a příjemnou atmosféru. Rozhovory trvaly v délce od 30 do 60 minut, přičemž u některých respondentů docházelo k přátelštějším rozhovorům zabíhajících do obsáhlejších otázek týkající se tématu. Informacemi z rozhovorů byly významně doplňovány analýzy dokumentů.

Podstatné také je, jakým způsobem bude sesbíraný materiál prezentován. Hendl (2005) zmiňuje různé techniky pro přepis kvalitativních dat takovým způsobem, aby zachytil podstatu sledovaných jevů. Pro tuto diplomovou práci byla vybrána technika selektivního protokolu, která se nesnaží zachytit celý kontext výpovědi, ale spíše předem definované informace vzhledem ke konkrétnímu tématu. Ostatní informace se zcela vypouštějí. V příloze je uveden reprezentativní vzorek takto upravených rozhovorů.

4.4.1. Metoda případové studie

Jednotkou případové studie je případ, což je široké a zastřešující označení. Případem se rozumí tedy hlavní předmět zkoumání v rámci případové studie. Jedná se o konkrétní entitu, kterou může být například osoba, organizace, instituce, komunita či program nebo politický postup, proces (Yin, 2014, podle Mareše, 2015).

Samotný pojem případová studie není jednoduché přesně definovat, jelikož zahrnuje spoustu různých přístupů, typů studií a aspektů, které se v rámci studia daného případu pozorují. Mareš (2015) například vysvětluje, že případová studie je právem charakterizována jako výzkumný přístup. Takové studie lze totiž dosáhnout pomocí různých výzkumných metod, jako například pozorováním, individuálními rozhovory, obsahovou analýzou dokumentů či dotazníkovým šetřením, apod. Dále také uvádí, že se jedná o celostní přístup, který se snaží zachytit zkoumaný případ v praxi a tudíž dojít k jeho hlubšímu porozumění.

Zjednodušeně je tedy možno případovou studii chápat jako úsilí o porozumění určitému sociálnímu objektu v jeho jedinečnosti a komplexitě, což odkazuje také Pedagogický slovník (4, s. 188 – 189), který kromě definice také uvádí: „*Výhodou metody je možnost hlubokého poznání podstaty případu, nevýhodou omezenost zobecnitelnosti výsledků.*“

Je rozlišováno také několik typů případových studií. Pro tento výzkum byla zvolena metoda deskriptivní, tedy popisující, případová studie. Používá se k podrobnému, komplexnímu popisu nějakého jevu reálného života v tom kontextu, v němž se běžně vyskytuje a probíhá.

5. Případové studie poradenské podpory zajišťované neziskovými organizacemi

V rámci této kapitoly budou pomocí případových studií představeny vytipované nestátní neziskové organizace, které představují jednotlivá odvětví v rámci práce se skupinou dětí se sociálním znevýhodněním. Konkrétně se jedná o obecně prospěšnou společnost Člověk v tísni, zapsaný ústav v oblasti migrace Poradna pro integraci a zapsaný spolek R-Mosty. Speciální pozornost je věnována činnostem věnující se poradenské podpoře a vzdělávání žáků se sociálním znevýhodněním.

5.1. Poradna pro integraci

Tato nezisková organizace se zabývá činnostmi v oblasti migrace cizinců na území České republiky. Jejím hlavním cílem je integrace osob s přiznaným statutem uprchlíka v ČR a cizinců dlouhodobě žijících v České republice. Poradna pro integraci má mnohaletou zkušenost s prací s touto skupinou osob a patří mezi expertní organizace v této oblasti. Jejich veškeré aktivity se snaží především o úspěšné začlenění cílové skupiny do společnosti.

5.1.1. Poslání

Hlavním posláním této organizace je zajištění pomoci při adaptaci azylantů a ostatních cizinců na nové prostředí a při následné integraci do české společnosti. Konkrétně si lze představit například pomoc při hledání bydlení, práce nebo školy či výuce českého jazyka. Poradna pro integraci usiluje o to, aby tito lidé mohli v České republice žít spokojený život. Jednotným cílem, který spojuje tyto snahy, je pak prevence negativních jevů, zejména rasismu a xenofobie, provázejících uprchlictví a imigrace. Slovy pracovnice A. jde především o to: *„...aby té společnosti byli nějakým způsobem prospěšní a mohli tady slušně žít. A u těch dětí je to prostě začlenění do třídy, úspěšná integrace do skupiny vrstevníků. Ideálně integrovaný cizinec je ten, který tady má práci, má kde bydlet, dítě chodí do školy, cizinec tady platí daně, učí se nebo umí česky a žije tady jako platný člen společnosti a zároveň je tady on spokojený. To je ideální integrační moment, kdy se ten*

člověk prostě identifikuje s tou společností, cítí se tady jako doma, chce v ní prospívat a chce, aby prospívala.“

5.1.2. Klienti

Cílovou skupinu představují osoby s povolením trvalého pobytu, osoby s povolením k dlouhodobému pobytu, osoby s vízem k pobytu nad 90 dní a osoby s doplňkovou ochranou. Primárně je klientem většinou rodič – cizinec. Nicméně v mnohých situacích mají poskytované informace přímý vliv na jejich dítě, které je „pouze“ příjemce finální služby. Na základě stabilního zájmu využívají poradenské a ostatní služby také cizinci, kteří žijí v České republice trvale. Dalšími příjemci poradenských služeb může být v podstatě kdokoli, například zaměstnanci školy nebo úředníci. „*Je to vlastně kdokoliv. Primárně jsou to rodiče dětí z té naší cílové skupiny,*“ dodává pracovnice A.

5.1.3. Vznik a vývoj Poradny pro integraci

Poradna pro integraci vznikla v roce 1997 a od té doby poskytují svými aktivitami podporu v oblasti migrace a adaptace cizinců ve společnosti. Svými činnostmi se snaží reagovat na aktuální problémy a nabízet služby takovým způsobem, že jsou efektivně využívány.

Centrum na podporu integrace cizinců v Ústeckém kraji

V roce 2009 byla zřízena také pobočka Centrum cizinců v Ústeckém kraji, jehož činnosti jsou realizovány Poradnou pro integraci. Průběžně se sledují aktuální problémy a potřeby cílové skupiny, jimž jsou veškeré aktivity přizpůsobeny. Mezi služby Centra cizinců patří především informační centrum, sociálně právní poradenství, vzdělávací a integrační aktivity.

Integrační centrum Praha

Od dubna 2012 se Poradna pro integraci jako odborný partner podílí na chodu Integračního centra Praha. Migrantům je poskytováno bezplatné odborné sociální poradenství, především pak informace z oblasti pracovního poradenství, jsou poskytovány také asistence při vyhledávání či ztrátě bydlení. V rámci právního poradenství je poskytována především právní pomoc při řešení pobytových otázek a poskytování informací při získání občanství ČR. Organizace se také podílí na zajišťování kurzů českého jazyka, sociokulturních kurzech a odborných seminářů pro cizince, poskytují vzdělávání odborníků

z veřejné správy a policistů z řad cizinecké policie. Sociální pracovníci se zaměřují na práci s rodinami cizinců.

5.1.4. Činnosti organizace

Poradna pro integraci poskytuje činnosti v rámci registrovaných odborných sociálních služeb. Mimo jiné vedou různé projekty, které jsou specializované na vybrané aspekty podpory rovných příležitostí cizinců. Prostřednictvím veškerých aktivit se snaží přiblížit české populaci problematiku migrace a vysvětlit nejen těžkosti, které migranty a migrantky doprovázejí, ale zdůraznit také přínosy, které pro Českou republiku představují.

Mezi hlavní činnosti organizace se řadí:

- Sociální poradenství
- Právní poradenství
- Sociálně aktivizační služba pro rodiny s dětmi
- Podpora komunitních aktivit

V rámci nabízených služeb je věnován důraz na především na poradenství týkající se rodiny a vzdělávání dětí a výuku českého jazyka jako primární bariéru v úspěšné integraci jedinců do společnosti.

Organizace se také snaží podpořit respekt k odlišnostem a rovným příležitostem cizinců v české populaci, organizují multikulturní festival, vydávají Bulletin Poradny pro integraci o cizincích a pro cizince žijící v ČR a také realizují informační kampaně, přednášky a workshopy. Tyto aktivity mají za cíl podpořit kulturní identitu a aktivity komunit cizinců žijících v ČR.

5.1.3. Jednotlivé služby

V rámci odborného poradenství je poskytováno sociální a právní poradenství. Odborné sociální poradenství a sociálně aktivizační služba jsou registrovány jako sociální služby dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

Poradenství se zaměřuje především na oblasti poskytování informací o právech a povinnostech, uplatnění na trhu práce, otázky spojené se vzděláváním.

Sociální poradenství

Vedoucí sociálního oddělení tvoří určitý komunikační kanál mezi ředitelkou organizace a týmem sociálního oddělení, který tvoří pět sociálních pracovníků. Jedna z nich pracuje jako interkulturní pracovníce. Protože mluví plyně španělsky, má na starosti kubánskou komunitu, čímž významně podporuje celý tým.

Hlavní náplní sociálních pracovníků je především poskytování odborného sociálního poradenství, zajišťování pomoci a osobní asistence při prosazování práv a zájmů klientů při jednání s úřady a dalšími institucemi. Poradenství se také zaměřuje na řešení individuálních psychosociálních problémů, které mohou vznikat při adaptaci na nové životní podmínky.

Cílem je také podpora klientů při uplatňování na trhu práce a při zajišťování dávek státní sociální podpory, dávek hmotné nouze na úřadech práce či osobní asistenci při jednání se zdravotními pojišťovnami a zařízeními zdravotní péče. Je však důležité zmínit, že cílem poskytovaných služeb není přebírání zodpovědnosti za klienta. *„Jelikož zde máme hodně individuální přístup ke klientům, tak považuji důležité klienta podpořit v začátcích, aby se nestal závislý na sociálních službách, což by mělo být všude. Někdy je to velmi problematické, protože klienti přijdou, nemluví česky, ale důležité je nepřebírat za klienta zodpovědnost, ale jen ho podpořit, aby získal kompetence a aby žil plnohodnotný život“*(pracovnice B).

Součástí práce sociálních pracovníků je mimo jiné terénní práce – streetwork. Docházejí do míst, kde se cizinci sdružují, aby je informovali o možnostech řešení obtížných životních situací. Skrze odborné sociální poradenství a poskytování informací z místa bydliště se snaží předcházet sociálnímu vyloučení těchto rodin a rozvíjet jejich samostatnost.

Právní poradenství

Tato organizace prostřednictvím právního oddělení nabízí cizincům, kteří legálně pobývají na území České republiky, bezplatné právní poradenství. Služba je zaměřena především na informování o právním systému v České republice. Konkrétněji se jedná o oblast cizineckého a azylového práva, nabývání nebo pozbývání státního občanství, pobytových

záležitostí a další odvětví práva, se kterými se cizinci při svém životě v České republice setkávají.

Právníci pracující pro Poradnu pro integraci klientům poskytují individuální právní konzultace, mohou být zastupováni ve správních řízeních nebo jsou s nimi, v případě potřeby, sepisována příslušná podání na úřad či soud. Nejčastěji se konzultace týkají pobytových záležitostí a udělování státního občanství.

Klientům je také nabízena možnost asistence, a to především v případech jazykové bariéry nebo v řešení specifických problémů, které nejsou úřady zvyklé či ochotné řešit.

Mezi běžně řešené situace v rámci právního poradenství tedy patří:

- informování o právním systému v České republice
- konzultace a zastupování klienta právníkem v občanskoprávním řízení
- konzultace či pomoc právníka při správním řízení
- vzdělávací či přednášková činnost

(Poradna pro integraci, online, cit. 2017-07-01)

Sociálně aktivizační služba pro rodiny s dětmi

V rámci poskytování sociálně aktivizačních služeb probíhají tři základní aktivity:

- **výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti**, důraz je kladen na neformální vzdělávání, výuku českého jazyka a doučování,
- **poskytování informací** týkajících se práv a povinností rodin, školského a zdravotnického systému, všeobecných zvyklostí v ČR,
- **sociální poradenství** a rodinné poradenství často ve spolupráci s právním oddělením, psychosociální podpora.

(Poradna pro integraci, online, cit. 2017-07-01)

Pracovníci asistují také při komunikaci se školou, pedagogicko-psychologickými poradnami a dalšími institucemi, poskytují doprovody na úřady, zejména orgán sociálně-právní ochrany dětí. Dochází k pravidelnému setkávání matek s dětmi v rámci dámského klubu, tzv. *dámský prostor*. Funguje také dobrovolnická služba, v rámci které dobrovolníci

docházejí za klienty, dětmi a pomáhají jim především s češtinou. V rámci volnočasových aktivit pro děti se jedná o nárazové aktivity, kdy s dětmi jezdí na výlety, například do zábavních či sportovních center apod. „*Obecně je to (sociálně aktivizační činnosti, pozn. autorky) zaměřené na vzdělávací a výchovné aktivity. Prakticky jde hodně o rodinné poradenství, například jsme za poslední dobu často i ve spolupráci s právním oddělením řešili úpravu styku s dětmi. Pokud matka nekomunikuje s otcem, doprovody na OSPOD, psychosociální podpora. Pak jde o vzdělávání, takže komunikace se školami. Máme akreditovanou i dobrovolnickou službu, vyhledáváme dobrovolníky, kteří docházejí za klienty, za dětmi, pomáhají jim s češtinou,*“ specifikuje služby pracovnice B.

Komunitní a podpůrné aktivity

Komunitní aktivity jsou určeny zejména dětem a jejich rodičům a snaží se přizpůsobit nejen potřebám klientů, ale i jejich časových možnostem. Aktivity zahrnují široké škálu různorodých činností jako například etnické večery, oslavy národních svátků, setkávání jednotlivých komunit nebo workshopy a neformální volnočasové aktivity vzdělávacího charakteru.

Akce nejsou realizovány pouze pro klienty, ale i sami klienti se spolupodílejí na realizaci. Cílem těchto akcí je seznámení české veřejnosti s kulturou zde žijících cizinců i sociálním prostředím. Děti mohou prostřednictvím aktivit navazovat nové přátelské vazby, což jim pomáhá překonávat socio-kulturní handicap.

Vzdělávání v Poradně pro integraci

Vzdělávací aktivity zahrnují široké spektrum činností, které cílí nejen na cizince, ale i odbornou veřejnost. Poradenská činnost se zaměřuje svými činnostmi především na práci s rodiči cizinci, jejichž děti zde nastupují do školy, ale také na pedagogické a odborné pracovníky institucí věnující se problematice vzdělávání žáků cizinců. V oblasti poradenství jsou poskytovány zejména informace ohledně výběru škol, přijímacího procesu či pomoc při zajištění nostrifikace předchozího vzdělání a v neposlední řadě také základní orientace ve školském systému České republiky. Vzdělávací oddělení také často komunikuje se školami a školskými institucemi. Poradenství v oblasti vzdělávání poskytuje také sociální oddělení, většinou záleží na tom, jaká je primární zakázka klienta,

tedy kam spadá problém, jež řeší prvotně. Tato oddělení se však mohou na sebe navzájem odkázat.

Jsou připravovány odborné přednášky věnující se aktuálním změnám v legislativě nebo vybraným tématům. Jsou pořádány kurzy sociokulturní orientace a pro nově příchozí cizince tzv. uvítací kurzy, které probíhají za přítomnosti tlumočnicků. Odborná veřejnost má možnost vzdělávání v oblasti interkulturních dovedností a cizinecké problematiky. Nejčastěji probíhá spolupráce s pedagogy při začleňování žáků cizinců, přičemž je pozornost věnována vzdělávání v oblasti výuky češtiny pro cizince a podpoře při tvoření podpůrných vzdělávacích plánů. Probíhají také školení pro úředníky, policisty, hasiče a další.

Výuka českého jazyka - Centrum Czech In, s. r. o.

Poradna pro integraci se snaží také zvýšit jazykovou vybavenost cizinců poskytováním kurzů českého jazyka ve snaze snížit primární bariéru v úspěšné integraci do společnosti. Centrum Czech In je sociální podnik neziskové organizace Poradna pro integraci. Cílem této jazykové školy je kromě zvýšení úrovně českého jazyka také maximální podpora při začlenění dětí jak mezi vrstevníky, tak do české společnosti obecně. Nabízí skupinové i individuální kurzy češtiny pro děti i dospělé. Individuální kurzy českého jazyka mají výhodu vyšší intenzity a efektivity. Organizují kurzy na různých úrovních, pro začátečníky, mírně pokročilé i pokročilé. Kurzy češtiny probíhají také v mateřských školách pro nejmenší účastníky. Pro děti jsou speciálně pořádány letní intenzivní kurzy češtiny a v průběhu roku je jim nabízeno doučování. Cizinci mají možnost využívat speciálních příprav ke zkoušce k trvalému pobytu či k získání českého občanství. Centrum Czech In pořádá také kurzy cizích jazyků pro veřejnost, jedná se především o angličtinu, španělštinu či ruštinu.

Lektorům je poskytována metodologická podpora i výukové materiály. Lektoři zohledňují preferovaný učební styl a postupují individuálním tempem, které odpovídá schopnostem, potřebám a skutečným znalostem každého dítěte. Mají možnost zaměřit se na oblasti, které dětem činí nejvýraznější potíže.

Jelikož se jedná o sociální podnik, klienti si kurzy platí. Část příjmů jazykové školy je využívána na další podporu cizinců žijících v České republice. Důvod, proč jsou kurzy

placené, vysvětluje pracovnice A: „Protože spousta lidí má pocit, že když to jako není placené, tak to není dobré a nemají pocit nějakého závazku. Zatímco, když do něčeho investuješ svoje vlastní peníze, tak to pro tebe nějakým způsobem má jinou hodnotu.“

Kurzy jsou mezi klienty poměrně oblíbené, hlásí se vysoký počet cizinců nejen stávající, ale i noví klienti. Školy tuto možnost vzdělávání vnímají velmi pozitivně, jakožto účinný nástroj při začleňování nově příchozích dětí cizinců do nového kolektivu.

5.2. Člověk v tísní

„Usilujeme o otevřenou, informovanou, angažovanou a zodpovědnou společnost k problémům doma i za hranicemi naší země. Chceme se aktivně podílet na vytváření společnosti, ve které jsou kulturní, etnické, rasové a jiné odlišnosti zdrojem obohacení, a nikoli konfliktů.“

(Člověk v tísní, online, cit. 2017-06-30)

Člověk v tísní patří mezi největší neziskové organizace ve střední Evropě. Má velmi široké pole působnosti, o čemž svědčí fakt, že svými aktivitami pomáhají nejen v České republice, ale také v mnoha dalších zemích světa. Člověk v tísní je vnímán jako součást občanské společnosti, což znamená, že činnosti vychází jak z osobní iniciativy a aktivity stovek zaměstnanců a dobrovolníků, tak z důvěry a podpory od jednotlivců, firem, vlád i mezinárodních institucí.

Oblasti činností a priority jsou určovány samotnou organizací, a to podle naléhavosti situace a podle reálných možností něco změnit. V současnosti se činnosti Člověka v tísní zaměřují na čtyři základní oblasti:

- Humanitární pomoc a rozvojová spolupráce
- Podpora lidských práv
- Programy sociální integrace
- Vzdělávání a osvěta (Člověk v tísní, online, cit. 2017-07-12)

Pro potřeby této diplomové práce budou v rámci této případové studie blíže představeny činnosti v rámci sekcí Programy sociální integrace a Vzdělávání a osvěta.

5.2.1. Poslání

Člověk v tísní svými činnostmi usiluje o svět, ve kterém lidé nebudou omezováni nesvobodnou společností, chudobou, nedostatkem příležitostí či diskriminací. Hlavním cílem této organizace je boj s chudobou, jejíž příčiny pramení z omezeného přístupu lidí ke vzdělání, přírodním zdrojům, zdravotnictví, nerovného zacházení, diskriminace či špatné správě věcí veřejných. Tato organizace poskytuje lidem podporu tak, aby tato omezení překonali a dokázali tak zlepšit své životy.

Jejich práce klade důraz na sociálně vyloučené lokality a skupiny lidí, které společnost marginalizuje. Velmi důležité role v kontextu poslání této organizace představují vzdělávání a přímá práce s klienty. Prostřednictvím sociální práce pomáhají lidem žijícím v sociálním vyloučení a společně s nimi řeší jejich problémy. Poskytují podporu mladým lidem ve vzdělávání, aby měli lepší šance uplatnit se v životě.

6.2.3. Vznik a vývoj organizace

„Společnost Člověk v tísní vznikla v roce 1992 v okruhu válečných zpravodajů a novinářů, kterým už nestačilo jen přivážet ze zahraničních cest informace o probíhajících válkách, a začali do oblastí konfliktů vyvážet pomoc. Postupně se Člověk v tísní etabloval jako profesionální humanitární organizace s cílem pomáhat v krizových oblastech a podporovat dodržování lidských práv ve světě“ (Člověk v tísní, online, cit. 2017-07-01).

Za 25 let působení organizace Člověk v tísní došlo k mnoha menším i větším změnám a nemalé účasti při mnoha událostech v České republice i ve světě. Není v možnostech této práce zmínit všechny důležité okamžiky, proto bude pozornost zaměřena pouze na ty významné s přihlédnutím k tématu.

1999 - projekt terénní sociální práce, jehož cílem je zvýšení kompetence u různých skupin obyvatel vyloučených na okraj společnosti. Bylo vyškoleny přes třicet terénních sociálních pracovníků, kteří se snaží zlepšit životní situaci klientů ve více než dvaceti lokalitách po celé České republice.

2001 – projekt Varianty, který si klade jako hlavní cíl zlepšení vztahů mezi menšinami a českou majoritou. Nejprve byl vytvořen manuál interkulturního vzdělávání pro základní a střední školy a realizována mediální kampaň proti rasismu a netoleranci *„Be Kind To Your*

Local Nazi“. Následně se projekt soustředí na postupné zavádění interkulturního vzdělávání do všech stupňů českého vzdělávacího systému.

2002 - Jeden svět na školách. Tento vzdělávací program nabízí školám dokumentární filmy a doprovodné metodické pomůcky k výuce aktuálních témat současného světa a novodobé historie. Výukové sady programu jsou využívány na více než 2 900 základních a středních škol v České republice.

2010 - Programy sociální integrace výrazně posílily vzdělávací působení, jako základ lepších šancí do života. Programy sociálně integrace patří v ČR mezi největší poskytovatele asistence lidem, kteří žijí v sociální exkluzi. (Člověk v tísni, online, cit, 2017-07-12)

5.2.4. Klienti

Působnost Člověka v tísni sahá do asi šedesáti měst a obcí v České republice i na Slovensku, přičemž celý tým jen tvořen okolo 300 zaměstnanců na různých pozicích, zejména však terénní sociální pracovníci, poradci, vzdělávací pracovníci a koordinátoři. Významnou podporu pak poskytují také dobrovolníci.

Je poměrně náročné jednotně charakterizovat cílovou skupinu osob, kterým jsou služby organizace nabízeny. Obecně jsou služby cílené především na lidi ze sociálně znevýhodněného prostředí, kterým je poskytováno sociální poradenství. Soustředí se také na eliminaci negativních dopadů života v prostředí sociálního vyloučení. Pracovníci podporují jednotlivce i rodiny při hledání řešení problémů, které často souvisejí s neadekvátním bydlením, dlouhodobou nezaměstnaností či vysokou zadlužeností. Bližší specifikace klientů je však vymezena vždy podle konkrétních služeb a oblastí pomoci.

V předškolních klubech je podpora věnována dětem, které se připravují na zápis do školy, podle potřeby je pomoc provází v průběhu povinné školní docházky až do doby při nalézání cest k dalšímu rozvoji a uplatnění. Pozornost je věnována dětem i ve volném čase, přičemž jsou do aktivit zahrnuti také rodiče. Mnoho projektů také cílí na podporu učitelům a zřizovatelům škol.

Co se týče **programů sociální integrace**, vyjadřuje se pracovnice C. o cílové skupině a způsobu získávání klientů takto: „*Pražská realita není úplně typická ve srovnání*

s ostatními pobočkami. U nich je totiž tak 60-70 % dětí z našich klientských rodin, které třeba známe z těch lokalit, kde pracujeme. Tady v Praze je to daleko širší, obsáhneme celkem hodně dětí. Kontaktují nás samy školy, úředníci sociálního odboru, sami lidi si to najdou. Naši pražští klienti jsou hodně různorodí, jsou to i cizinci, děláme někde i doučování češtiny. Obecně je naše typická klientská rodina vícečetná, žijící ve vyloučené lokalitě, bez přístupu ke zdrojům, bez informací, tak tady v Praze je to trochu jiné. I takové rodiny tady nějaké jsou, ale jinak je to hodně různorodé. Učitelé se mohou ozvat, pokud mají zájem o skupinové doučování, to se potom domlouváme s nimi a oni nám i doporučují děti, o kterých si myslí, že to potřebují.“

Do cílové skupiny v rámci **programu Varianty** patří všichni, kteří se nějakým způsobem účastní vzdělávacího procesu či mají možnost ho do jisté míry ovlivnit. Jsou to zejména žáci, studenti, učitelé mateřských, základních i středních škol, asistenti pedagoga, vysokoškolští pedagogové a jiní pedagogičtí pracovníci. Patří zde také rodiče, úředníci či novináři. Spolupráce je většinou z aktivity školy, která reaguje na nabídku organizace vzdělávacích kurzů. „*My nabízíme ty kurzy a metodickou podporu, což je často zdroj těch kontaktů pro pozdější vzájemnou spolupráci,*“ upřesňuje pracovník F.

5.2.5. Sociální integrace

Jak již bylo zmíněno, problematikou sociálního vyloučení se organizace zabývá již od roku 1999, kdy vznikly Terénní programy. Primárním cílem těchto programů bylo poskytování sociální poradenství lidem z vyloučených lokalit či ohrožených sociálním vyloučením. V roce 2006 pak vznikly také Programy sociální integrace. V současné době provozují devět regionálních poboček v Ústní nad Labem, Bílině, Chomutově, Olomouci, Praze, Kladně, Plzni, Karlových Varech a Liberci.

Budova, kde rozhovory s pracovníky probíhaly, slouží k určitému zázemí, kde sídlí především vedení, finanční vedení, metodici služeb a projektoví manažeři velkých projektů. Lidé na těchto pozicích jednotlivé služby zastřešují a poskytují jim určitou podporu. Přímá práce s klienty pak probíhá přímo na zmíněných pobočkách, které jsou v podstatě malými neziskovými organizacemi. Jsou však součástí celého týmu. Pracovnice C. pak dodává: „*Z celkového hlediska to nesupluje systémovější státní řešení, ale alespoň*

v těch místech, kde jsme, se nám daří. Musím říct, že to portfolio služeb máme docela pestré.“

Poradenství pro děti

Člověk v tísní věří, že díky kvalitnímu vzdělání jsou děti vyrůstající v sociálně vyloučených lokalitách schopni lépe se adaptovat do majoritní společnosti. Proto je velká část energie poskytována prostřednictvím služeb právě dětem, kterým je věnována podpora již od předškolního věku, a v případě potřeby je poskytované služby provází po celou dobu jejich vzdělání. Ke každému je pak v maximální míře uplatňován individuální přístup.

Této oblasti se věnují čtyři služby:

- Předškolní kluby
- Podpora vzdělávání v rodinách
- Kariérní poradenství
- Nízkoprahové kluby pro děti a mládež

*„Program **podpora vzdělávání v rodinách**, který mám na starosti, zastřešuje individuální doučování v rodinách, zajišťované dobrovolníky chodícími do rodin doučovat jednotlivé děti, a skupinové doučování na školách, nejčastěji formou nějakého doučovacího kroužku, na kterém jsme dohodnutí se školou,“* popisuje blíže jednu ze služeb pracovnice C.

Dále pak vysvětluje podstatný rozdíl mezi skupinovým a individuálním doučováním. Pomocí skupinového doučování, které probíhá spíše jako kroužek, je doučováno více dětí za krátký časový úsek, což se jeví jako efektivnější. Na druhou stranu je potřeba vzdělanějších doučovatelů, na které je vyvíjen větší tlak a potřeba vyšší kvalifikace v oboru.

Pracovnice C. také zmiňuje specifika individuálního doučování v rodinách, které: *„je velmi náročné na čas. Dobrovolníky sice lákáme, že jde o dvě hodiny týdně, ale potřebují také čas na přípravu, musejí tam dojet, musejí se bavit s naším pracovníkem, nějaká vzdělávání, supervize, podporujeme je v občasném setkávání, takže to ve výsledku zabere hodně času.“*

Jednou z výhod toho individuálního doučování je, že cílíme na spolupráci s celou rodinou. Smlouvu uzavíráme s rodičem daného dítěte, který se tím zavazuje k plnění spolupráce s

námi, například přítomností při doučování, aktivní spoluprací na situaci dítěte apod. Naše ambice je udělat změnu v rodině, vtáhnout rodiče, což není na tom dobrovolníkovi.

V rámci podpory vzdělávání jsou pořádány také volnočasové zážitkové aktivity. Dobrovolníci jsou motivováni k přesahování hranic doučování, aby se s dětmi účastnili zážitkových akcí, komunikovali o jiných než školních tématech než o škole, byli jim i kamarády a mentory. Snaží se o spolupráci se školami nejen v rámci skupinového doučování, ale i individuálního. Pomocí formativně nastavených dotazníků směřují k tomu, aby se učitel zamyslel nad dítětem a jeho pokroky, což je pak využíváno při konzultacích s rodinami.

Program **kariérního poradenství** se soustředí na starší děti, zejména v období přechodu ze základních na střední školy, což je z hlediska práce s mládeží nejtěžší cílová skupina. Jedná se především o podporu při výběru střední školy. Kariérní poradci se soustředí na motivační práci a otázky týkající se budoucnosti po škole.

Další službou, která je poskytována dětem a mládeži, jsou **nízkoprahová zařízení**, což je registrovaná služba sociální prevence. Cílové skupině ve věku od 6 – 26 je poskytován prostor pro smysluplné trávení volného času, pro psaní úkolů, skupinovému doučování a jiným kreativním a zážitkovým aktivitám. Pomocí různých aktivit jsou děti podporovány při získávání znalostí, které se jim budou v životě hodit. Při individuální práci vznikají situace, v rámci kterých mají možnost svěřit se kontaktním pracovníkům se svými trápeními. Probíranými tématy často bývají vztahy, rodina, zdraví, práce případně hospodaření s penězi. Pracovníci poskytují rady, kde vhodnou pomoc najít, či přímou podporu v řešení dané situace.

Výstižně tuto problematiku shrnuje pracovnice C.: *„To jsou taková témata, která se opakují a která řešíme – motivace dětí, motivace rodičů, spolupráce s rodinami, spolupráce se školami a pořád dokola.“*

Poradenství pro dospělé

V oblasti služeb poradenství pro dospělé je kladen důraz na celou rodinu s ohledem na zájmy dětí. *„Při hledání cest z mnohdy velmi složitých situací spolupracujeme s ostatními neziskovými organizacemi, městskými úřady, úřady práce, školami, policií apod. Naším*

cílem je především to, aby naše podpora vedla k získávání potřebných znalostí a dovedností tak, aby ti, kteří využívají naše služby, získali důvěru ve vlastní schopnosti a dokázali si své záležitosti v budoucnu zorganizovat sami. Aktivní účast klienta při nalézání řešení jeho problémů proto bereme jako nezbytný předpokladem vzájemné spolupráce“ (Člověk v tísni, online, cit. 2017-07-01).

Tato spolupráce se snaží především zabránění rozpadu rodiny, který by mohl způsobit odebrání dětí, a také o postupnou stabilizaci rodinného prostředí.

5.2.6. Vzdělávání a osvěta

„Chceme, aby školy vychovávaly otevřené, tolerantní a aktivní občany schopné kriticky vyhodnocovat informace a ovlivňovat dění kolem sebe“ (Varianty, online, cit. 2017-07-08).

Jak už bylo jednou zmíněno, tato nezisková organizace usiluje o zvyšování povědomí české společnosti o problematice chudoby, rozvojové spolupráce, migrace, porušování lidských práv včetně zmírnění rasových a národnostních předsudků a xenofobie. Jako účinný prostředek k naplnění těchto cílů vnímá především vzdělání. Z tohoto důvodu tedy vznikly vzdělávací a informační programy, které se zaměřují na tyto oblasti:

- Jeden svět na školách
- Varianty
- Migrace
- Rozvojovka

Varianty

Pro účely této práce je nevýznamnější program Varianty, jehož cílem je podpora inkluzivního prostředí a škola, která je otevřena pro každého a vede ke globální odpovědnosti a respektu k druhým. Pracovník F, který se věnuje této sekci, se také vyjadřuje: *„Naše hlavní téma je, aby školy by schopny reagovat na děti z lokalit, a aby byli schopni pracovat na prevenci vzdělávání těchto dětí.“*

Speciální pozornost je pak věnována těmto oblastem:

- Interkulturní vzdělávání
- Inkluzivní vzdělávání

- Migrace
- Globální rozvojové vzdělávání (Varianty, online, cit. 2017-07-10)

Poslání Variant

Výstižně a především poměrně konkrétně popisuje poslání a snahy programu Varianty pracovník F: *„Snažíme se podporovat učitele, děti a studenty v tom, aby hodnoty, které sdílíme, dokázali rozvíjet a fungovat tak, aby byli spokojeni a ta práce jim přinášela smysl. Specificky se pak zabýváme vlastně tím, co teď přináší inkluze, předtím hodně multikulturní výchova a to, že chceme podpořit rovnost ve vzdělávání a podporovat ty, kteří z toho nějakým způsobem vypadávají. A pak konkrétně chceme rozvíjet systém a podporovat ho tou osvětou. A taky síťovat ty lidi, kteří v tom oboru nějakým způsobem fungují. Nejen rodiče a školy, ale i poradny a podobně. Takže především je to potom snaha o to, aby ti lidi byli spokojeni a orientovali se v tom, co dělají.“*

Činnosti programu:

Program Varianty poskytuje především informační a metodickou podporu, nabízí odborné konzultace a asistence školám. Dále realizuje vzdělávací kurzy, poskytuje didaktické materiály, odborné konzultace. Je také poskytována asistence školám a pedagogům v oblastech inkluzivního vzdělávání, interkulturního vzdělávání a globálního rozvojového vzdělávání. Navazuje také partnerství se školami a univerzitami, spolupracuje s neziskovými organizacemi, poradenskými zařízeními a školskými odbory, svými činnostmi se také podílí na systémových změnách.

Na jaké konkrétní problémy často v rámci poradenské podpory reagují, popisuje pracovník F: *„Ta škála je poměrně široká - od konkrétních poruch učení a chování, kdy se školy na to často ptají, s tím, že je to asi dáno nízkou kapacitou poradenských zařízení nebo taky tím, že nemají představu, s čím vším se můžou na škole obrátit, přes problémy, které se týkají obecně inkluze a právního rámce. Jednu dobu bylo hodně dotazů ohledně paragrafu 16 a toho, jak bude celkově fungovat ten systém. To bylo relativně intenzivní období. S čímž souvisí to, že teď přibývá otázek ohledně sporných diagnóz nebo toho, že neposkytují podporu v takové míře, jakou chtějí. Druhý poměrně velký balík jsou rodiče a vztahy škola – rodič, kde existují vlastně dva typy „problémových“ rodičů. Za prvé se jedná o rodiče, kteří se školou nekomunikují a bojí se jich a na druhé straně rodiče „příliš informovaní“,*

kteří se některými věcmi zabývají až příliš. A obě tyto varianty jsou pro školu dost znervózňující. Hodně taky řešíme problémy týkající se přechodu mezi školkou a školou. Což už však spadá do programů sociální integrace. Velkým tématem je také segregace a nerovnost ve škole.“

Dále pak zmiňuje poměrně častý problém, kdy školy jsou většinou zvyklé řešit problémy až v krizových situacích a nejednat preventivně, tedy zajímat se dopředu o rizikové situace.

5.3. R-Mosty

Tato nezisková organizace poskytuje podporu osobám, které jsou ohrožené sociálním vyloučením. V současnosti se věnuje především práci s vyloučenou romskou komunitou, s osobami v krizových situacích, rodinami s dětmi, mládeží a osobám bez přístřeší. Cílem organizace je podpora osob, které se ocitli v nepříznivé životní situaci a pomoci jim tak k jejich opětovné schopnosti k sociálnímu jednání a upevnění sociálních kompetencí.

5.3.1. Poslání

Hlavním posláním organizace R-Mosty je profesionální pomoc osobám ohroženým sociálním vyloučením v České republice, poskytování konzultačních a poradenských služeb klientům a vzdělávání dětí, dospělých i pedagogů. Zároveň se snaží nestranně a důvěrně poskytovat rady, informace a pomoc osobám, které se nachází v krizových či nepříznivých životních situacích.

5.3.2. Klienti

Služby jsou poskytovány jedincům, rodinám, skupinám i komunitám nacházející se v nepříznivé nebo krizové životní situaci. Jedná se především o osoby či rodiny s dětmi, které žijí v sociálně vyloučených komunitách a děti a mládež ohrožené společensky nežádoucími vlivy. Etnická příslušnost není podmínkou pro poskytnutí nabízených služeb. V současné době tvoří neromská klientela více než třetinu všech uživatelů. Poradenství je tedy poskytováno bez omezení věku, etnické příslušnosti a pohlaví. Místo poskytování služeb je bezbariérové. Konkrétněji cílovou skupinu charakterizuje pracovnice D: *„U nás je to, tak z 95% bych tipla, romská klientela, která převážně chodí na tu základní školu, nebo která tam chodila a už vyšla. Jsou to klienti, kteří pochází z tohoto okolí a nemají, jak*

jinak efektivněji naplnit svůj volný čas. Což znamená, že nemají žádné kroužky, jiné aktivity mimo tu školu.“

5.3.3. Vznik a vývoj organizace

Tato nezisková organizace působí na území hlavního města Prahy od roku 1992, kdy byla organizace založena pod názvem Nadace Mosty. V roce 1996 se název změnil na Občanské sdružení R-Mosty. Od roku 2005 sídlí organizace v lokalitě městské části Prahy 3, v centru čtvrti Žižkov. Organizace má také tři pobočky v rámci města Prahy a Azylový dům v Mladé Boleslavi. Od roku 2014 působí jako Zapsaná společnost R-Mosty.

5.3.4. Činnosti organizace

R-Mosty provozují tři registrované sociální služby. Kromě služeb sociálně-právní poradny a nízkoprahového klubu pro děti a mládež, které jsou pro tuto studii podstatné, provozují také azylový dům pro matky s dětmi. Mimo jiné také realizují akreditované vzdělávací programy pro odborníky z pomáhajících profesí, kulturní projekty a řadu fakultativních aktivit v oblasti bydlení a zaměstnávání.

5.3.5. Jednotlivé služby

Nízkoprahová zařízení

Služby nízkoprahových zařízení jsou řazeny mezi programy sociální prevence. Nízkoprahová zařízení reagují na problematiku neefektivního a neorganizovaného využití volného času dětí a mládeže, kteří mnohdy nemají bezpečnou a zdravou náplň, nejsou zařazeni do žádných kroužků či placených aktivit sdružení. *„Často ten odpolední čas tráví ve svých skupinkách na nárožích, v parcích, bez nějakého tvůrčího zapojení, spíše zahálkou. Naším smyslem je nabídnout jim jednak chráněný prostor a jednak ukazovat, jakým způsobem se dá ten volný čas trávit. Obtíž je u nich spojená s nudou a rizikem styku s patologickými jevy ulice. Druhá obtíž je, že mohou být problematické jejich komunikační postupy, to znamená, že neumějí výhodně komunikovat, dostávají se kvůli tomu do konfliktů, takže my je učíme nějaké spolupráce, vyjednávání, reflexe apod.,“* říká pracovník R-Mostů D.

Klienti nízkoprahových klubů této organizace jsou děti a mládež ve věku 10 – 18 let. Děti, které nespadají do této cílové skupiny, jsou odkázány na partnerský klub v blízkém okolí.

Služby jsou anonymní, což v praxi znamená, že se klient může představit pod přezdívkou. Mají možnost kdykoliv přijít i odejít.

Nízkoprahový klub pro děti a mládež

Tým nízkoprahového klubu, který má na starosti vedoucí klubu, se stává ze čtyř kontaktních pracovníků a tří volnočasových lektorů. Tito pracovníci pak poskytují v rámci této sociální služby podporu v obtížných životních situacích, pomáhají s doučováním, výběrem školy či zaměstnání. Cílové skupině je poskytován prostor a prostředky pro to, aby mohli efektivně trávit volný čas, bavit se, využívat počítače, internet, hrát stolní fotbal či jiné hry, chodit na výlety a exkurze, poslouchat hudbu, účastnit se kroužků a dalších aktivit.

Klub sídlí v areálu školy, což znamená, že ty děti, které jsou klienty klubu, většinou i navštěvují tuto základní školu. Spolupráce se školou však funguje pouze v tom směru, že je pedagogové mohou odkazovat na tuto možnost trávení volného času v klubu.

Jednou z nabídek nízkoprahového zařízení je podpora vzdělávání ve formě doučování, které prakticky probíhá většinou nárazově dle aktuálních potřeb klientů, ale je možné si tuto formu podpory domluvit i dlouhodobě.

Mobilní klub Uličník

Uličník je název pro mobilní nízkoprahový klub pro děti a mládež, který představuje streetworkovou formu ambulantní služby. Od roku 2014 služby a vybavení Klubu R-Mosty poskytují podporu také přímo v ulicích.

Odborné sociální poradenství

Bezplatné odborné sociální poradenství včetně řešení otázek z oblasti práva jsou nabízeny všem mladistvým a dospělým obyvatelům České republiky bez rozdílu etnické příslušnosti jak ambulantní tak terénní formou.

Nejčastěji jsou řešeny otázky týkající se bydlení, zaměstnání, dluhové problematiky, vzdělávání, sociálních dávek či právních předpisů a rodinné péče.

Poradci poskytují pomoc také při:

- jednání na úřadech

- sepsání formulářů, dopisů, životopisu, žádostí, apod.
- urovnávání konfliktů s úřady, zaměstnavatelem nebo v rodině
- podezření z rasové diskriminace

Poradenství vychází z komplexního pojetí jedince, jeho individuality a identity a vzájemných interakcí jeho osobnostních, profesních a kulturních charakteristik. Poradce pracuje s takovými metodami, které pomohou klientovi v samostatném a nezávislém rozhodování a snadnějšímu vyrovnání se s řešenými nesnázemi. Poradci se snaží klientům pomoci najít vhodné řešení aktuálních problémů. Je důležité zmínit, že se nejedná o vnucování správných a nesprávných řešení. Poradce nemůže přebírat odpovědnost za klientovo rozhodnutí, přistupuje ke klientům individuálně a snaží se je vést k samostatnosti. „*Jde o různé techniky vycházející z psychoterapie nebo z různých metod. Je to vlastně eklektický přístup z různých metod nebo teorií sociální práce,*“ dodává pracovník D.

Azylový dům pro matky s dětmi

Tato služba poskytuje přechodné ubytování, na maximální dobu 1 roku, těhotným ženám a matkám s nezletilými dětmi, které se nacházejí v nepříznivé životní situaci spojené se ztrátou bydlení nebo byly nuceny domov opustit z důvodu ohrožení zdraví, života, bezpečí či důstojnosti. Zároveň této cílové skupině poskytuje odbornou sociálně právní podporu ve snaze efektivně řešit svou nepříznivou životní situaci.

Hlavními aktivitami služby jsou:

- poskytnutí ubytování, na maximální dobu 1 roku
- pomoc při zajištění stravy ve formě poskytnutí zázemí a podmínek k přípravě stravy
- odborné sociálně-právní poradenství, pomoc při uplatňování práv a obstarávání osobních záležitostí, asistence na úřadech, individuální plánování s užívatelkami
- odlehčovací služby v rámci předškolního zařízení pro děti od 3 do 7 let

Vedlejšími aktivitami služby jsou:

- asistence ve vzdělávání a zaměstnávání, včetně částečného hrazení vzdělávacích kurzů a doučování dětí
- využívání technických prostředků jako internet, mobilní telefon či počítač
- možnost využití oblečení a věcí z charitativních sbírek, většinou k zajištění péče o děti
- možnost využití volnočasových aktivit pro děti

Azylový dům disponuje také pokojem pro okamžité příjmy, který má omezen dobu pobytu 5 dní. Pokoj mohou využít pouze matky, které se nachází v akutní nouzi spojené s ohrožením zdraví vlastním nebo dětí, s domácím násilím či jinými mimořádnými situacemi.

Vzdělávací programy

Organizace pořádá akreditované semináře pro pedagogy, kteří se setkávají se sociokulturními specifiky romských žáků ve snaze podpořit inkluzi této skupiny dětí ve vzdělávání. Každoročně probíhá přibližně pět výjezdů pro skupinu pedagogů, kteří se vzdělávají v oblastech „romského světa“, návyků, postojů, názorů či dovedností, se kterými se škola může potýkat při vzdělávání romských žáků.

6. Shrnutí a doporučení pro další praxi

Cílem výzkumného šetření této práce bylo pomocí případových studií představit činnosti tří vybraných nestátních neziskových organizací, kterými se významně podílejí na poradenské podpoře ve vzdělávání žáků se sociálním znevýhodněním. Pozornost byla zaměřena na předem vybrané nestátní neziskové organizace, konkrétně obecně prospěšnou společnost Člověk v tísni, zapsaný ústav v oblasti migrace Poradnu pro integraci a zapsaný spolek R-Mosty.

Díky případovým studiím se podařilo podat určitý náhled znázorňující poradenskou podporu ovlivňující vzdělávání, která je směřována na heterogenní skupinu dětí se sociálním znevýhodněním, do které se řadí děti ohrožené různorodými sociálními jevy.

Významným podkladem byla data získaná na základě semistrukturovaných rozhovorů, které byly vedeny s šesti respondenty pracujícími na různých pozicích ve zmíněných organizacích. Realizovány byly vždy dva rozhovory v rámci každé neziskové organizace. Data získaná z rozhovorů byla doplněna také analýzami dokumentů týkající se těchto institucí.

V rámci výzkumu byla položena **hlavní výzkumná otázka, jejímž obsahem bylo zjistit, jakým způsobem tyto tři vybrané organizace poskytují podporu ve vzdělávání žáků se sociálním znevýhodněním.** Odpovědi na hlavní výzkumnou otázku se staly právě případové studie, které jsou zaměřeny na aktivity podporující vzdělávání této cílové skupiny.

Organizace Poradna pro integraci se specificky zaměřuje na skupinu cizinců, resp. jejich dětí. Poradenská podpora je věnována primárně rodičům cizincům, případně pedagogickým pracovníkům a úřednickým osobám. Nicméně v zájmu všech zmíněných je především snaha o úspěšné vzdělání žáků cizinců ve vzdělávacím systému České republiky, jakožto jeden z hlavních prostředků efektivní integrace do společnosti.

Případová studie obecně prospěšné společnosti Člověk v tísni, jakožto největší nestátní nezisková organizace v České republice, byla zaměřena na dvě ze čtyř hlavních sekcí, které se věnují tématu této diplomové práce. V oblasti Programu sociální integrace byla zjištěna významná podpora žákům především z vyloučených lokalit, a to již od

předškolního věku až do období hledání uplatnění na trhu práce. V rámci realizovaných služeb a činností, kterými jsou především podpora vzdělávání v rodinách pomocí skupinového i individuálního doučování, vedení nízkoprahových center, předškolních klubů a kariérového poradenství, je danými pracovníky poskytována poradenská podpora v krizových či náročných situacích těchto dětí.

V oblasti vzdělávání byla pozornost zaměřena na program Varianty, který pomocí informační a metodické podpory cílí především na pedagogické pracovníky, studenty univerzit, pracovníky poraden a jiných institucí, které se svými činnostmi vztahují ke vzdělání cílové skupiny osob.

Zapsaný spolek R-Mosty poskytuje podporu především osobám ohroženým sociálním vyloučením v České republice. S ohledem na cílovou skupinu dětí je pak pozornost případové studie více věnována službám odborného sociálního poradenství, ale především Nízkoprahovým zařízením pro děti a mládež. Tato služba je především preventivního charakteru s cílem poskytnutí prostoru a prostředků ke smysluplnému trávení volného času těchto dětí. Je však cílovou skupinou velmi oblíbená a využívána. V průběhu aktivit vzniká mnoho situací, díky kterým dochází k poradenským rozhovorům s kontaktními pracovníky.

Dále byly na počátku výzkumu položeny také čtyři dílčí výzkumné otázky, z nichž první zní: **Jaké jsou nejčastější problémy vznikající při vzdělávání žáků se sociálním znevýhodněním?** Pracovnice A i B z Porady pro integraci se nezávisle na sobě shodují, že primární bariérou je ta jazyková. Proto se velká energie soustředí právě na podporu vzdělávání češtiny jako cizího jazyka, díky kterému mají následně usnadněnou integraci do většinové společnosti. Další problém zmiňuje pracovnice B: *„Spousta dětí si nese stigma, že je cizinec. Podle mých zkušeností záleží, z jakého kulturního prostředí pochází. Problémem je nyní islámský svět nebo Indové nosící šátky, což právě přináší předsudky. Proto je důležitá role učitele, aby vysvětlil, co jak je.“* S čímž také souvisí problematika, často zmiňovaná v odborných publikacích, a to tzv. kulturní šok či fenomén vykořenění. Žák nerozumí mnoha situacím, pociťuje stres, může projevovat nedůvěru či reagovat vzdorem, uzavřením se do sebe, odmítáním komunikace nebo komunikovat zmateně, agresivně (Lábusová, 2015). Tuto informaci potvrzuje výpověď pracovnice A: *„Co je potom důležité si uvědomit - těch dětí se nikdo neptal, jestli se chtějí někam stěhovat.“*

Většinou je to tak, že prostě se dospělý rozhodne z nějakých důvodů a dítě se vezme a odveze se sem. Takže ta škola si potom vůbec neuvědomuje, v jakém je tlaku. Přestěhovat se do velkého města, kde všichni mluví jinak, vypadají jinak, nemají žádné kamarády a máš tam jenom mámu nebo tátu, kteří jsou věčně v práci... To jsou prostě věci, které si podle mě spousta lidí neuvědomuje. To dítě může mít i nějaké psychické bariéry, kdy je prostě zaseknuté. A strašně dlouho trvá, než se to nějak rozvolní.“ Podstatnou bariéru také tato pracovnice vnímá v nadměrném očekávání ze strany vzdělávací instituce, která tímto tlak na dítě pouze zvyšuje. Většinou je tak způsobeno absencí zkušeností a nedostatečnou znalostí této problematiky. Což doplňuje tvrzení respondentky B: *„Problémem je, že mají (učitelé, pozn. autora) na starosti spoustu žáků, musejí se tomu věnovat nad rámec své pracovní doby. Je třeba zlepšit celkové povědomí, ideálně tuto problematiku zapracovat přímo do osnov, pracovat s dětmi v prostředí multikulturní výchovy, zařídit jim přednášky, workshopy atd.“*

Z pohledu Člověka v tísní hovoří názor respondentky C: *„Jsou ze všech stran, bariéry na straně školy, bariéry na straně rodin. Přetíženost učitelů, neochota, nespolupracují s námi zdaleka všichni třídní učitelé našich dětí nebo ti učitelé, o jejichž spolupráci bychom my zájem měli. Rodiče mají předsudky, škola je pro ně strašák, sami většinou nemají dobré zkušenosti se školou. Někde nepropojíme rodinu a školu, ale propojíme dobrovolníka a učitele, komunikují spolu v zájmu toho dítěte.“* Pracovník F z hovořící z pohledu programu varianty pak naráží na poměrně podstatný problém z hlediska tématu této práce, a tedy fakt, že školy v českém prostředí jsou obecně zvyklé řešit až v krizových situacích a nemají zkušenosti s předcházením rizikovým situacím. Dále se na ně obrací mnoho školy s širokou škálou dotazů, přičemž: *„...je to asi dáno nízkou kapacitou poradenských zařízení nebo taky tím, že nemají představu, s čím vším se můžou na škole obrátit...“*

Z případové studie organizace R-Mosty se tato problematika poněkud vyčleňuje, jelikož je pozornost cílové skupině věnována především pomocí nízkoprahových zařízení, které jsou anonymní a o navazování spolupráce se školou se vůbec nesnaží. V rámci poradenských rozhovorů se řeší témata týkající se školy, nicméně nepatří mezi nejčastější. Klienti Nízkoprahového klubu nepokládají vzdělávání za podstatnou hodnotu života, což by se mohlo považovat za primární a v praxi špatně řešitelný problém. *„Děti nemusí pochopit*

smysl školy, nemají motivaci do budoucna, nepřemýšlejí o budoucnosti, tím pádem nevyužívají možnost vzdělávání,“ říká pracovník E.

Druhá dílčí výzkumná otázka se ptá: **Jakými formami poradenské podpory vybrané instituce pomáhají při vzdělávání žáků se sociálním znevýhodněním?** Specifické formy podpory jsou taktéž velkou částí jednotlivých případových studií. Co je však důležité zmínit je skutečnost, že reálně je cílovým skupinám, resp. klientům, poskytována poradenská podpora ve všech zmíněných neziskových organizací. Přestože existuje ve všech organizacích forma služby odborného sociálního poradenství, takto „oficiálně“ ji využívají zejména dospělé osoby. U skupiny dětí a mládeže dochází spíše k poradenským rozhovorům, jakožto vedlejší efekt poskytovaných činností. Naopak respondent F pracující v programu Varianty zmiňuje množství dotazů a obtíží, se kterými se školy na ně obrací, přestože forma odborného poradenství není v náplni jejich práce a tedy často ani v časových a personálních možnostech zaměstnanců. A poukazuje tak na určitou mezeru v systému.

Třetí dílčí výzkumná otázka zní: **Proč je důležitá role nestátních neziskových organizací při podpoře vzdělávání dětí se sociálním znevýhodněním?**

Neziskové organizace mají možnosti zasahovat do oblastí života dětí, kam školy ze své podstaty dosáhnout nemohou. V průběhu využívání služeb dochází k navazování důvěrnějších vztahů mezi dětmi a pracovníky, a tak mohou významně podpořit děti z cílové skupiny nenásilným způsobem. Pracovnice B z poradny pro integraci uvádí: *„Na základě té zpětné vazby je vidět, že děti pokračují v těch kurzech, někdy se postupně zapojuje celá rodina. Navíc získávají i kamarádské kontakty.“*

Dobrým příkladem je také služba nízkoprahových zařízení, ke kterým se pracovník E vyjadřuje takto: *„Obecně řečeno platí, že na zlepšení pozice nebo na budoucí úspěšnost má „nízkoprah“ podle mého názoru obrovský vliv, zvláště pro ty děti, které takovou podporu nedostanou ve svém přirozeném prostředí, které nemají motivaci, vysvětlení od rodičů nebo vrstevníků. Co se týče toho vzdělávání, je to určitě velká část z toho, je tam naše velká účast ve vzdělávání v tom, že my jsme ti, kteří jim můžou se školou pomoci ochotně a ještě k tomu dobře. To znamená, že jsme první a často jediné osoby, které jim tuto nabídku ukážou a díky tomu zažívají úspěch ve škole. Jde třeba o dílčí úspěchy, neznamená to hned,*

že dovedeme dítě k maturitě od chvíle, kdy propadalo. Velkolepé závěry z toho nejde dělat, ale ty dílčí úspěchy a tu schopnost, že se umím učit, že umím splnit školní projekt, domácí úkol díky podpoře „nízkoprahu“, to ty děti zažívat můžou a zažívají.“

Poslední dílčí výzkumná otázka je: **Je důležitá spolupráce mezi školou a nestátní neziskovou organizací s ohledem na prospěch žáků se sociálním znevýhodněním?**

Respondentka B působící v Poradně pro integraci říká: *„Určitě je, nějakým způsobem by to mělo fungovat, protože každá ta instituce, organizace je odborná v něčem jiném, myslím si, že to síťování je velmi důležité. Jsem sice psychosociální pracovnice, ale v těžkých případech, abych neublížila tomu klientovi, se obrátím na psychologa, v jiných situacích, kdy si nejsem jistá, se domluvíím zase s pedagogem.“* Pracovnice A ve stejné organizaci pak dodává: *„Když to ta škola potřebuje. Pokud je prostě škola, která funguje, má to zvládnuté, má s tím zkušenost, tak nás nepotřebují. Ale na druhou stranu si školy na nás často berou kontakty z toho důvodu, že většina z nich s tím tak velkou zkušenost nemá. Takže to síťování je jako super. Propojenost a vědět o tom, kam se obrátit, je strašně důležitá.“*

Důležitou úlohu potom taky zmiňuje respondent E, pracující v organizaci R-Mosty: *„Tuhle možnost rozhodně má v rámci té služby nízkoprahového zařízení, ale my nejednáme o klientech přímo, protože jsou anonymní, ale můžeme poskytovat nějakou metodickou podporu, vzhledem k tomu, že tady existuje program vzdělávání učitelů, který leží mimo nízkoprah, o kulturních specifikách romských žáků, za rok proškolíme spoustu lidí, učitelů z různých koutů republiky o tom, jaká specifika ten romský žák do třídy přináší a jakým způsobem se k tomu dá přistupovat.“*

6.1. Doporučení pro další praxi

Výchozí skutečností jak pro rodiče, tak pro pedagogy a ostatní odborníky věnující se této problematice by mělo být vědomí existence nestátních neziskových organizací, které mají podstatnou moc ovlivňovat podporu ve vzdělávání dětí v jiném směru než školy. Během rozhovorů s respondenty bylo naráženo na problematiku určité nesystematičnosti fungování neziskových organizací a především obrovská neznalost toho, jak vlastně

fungují a mohou pomoci. V teoretických rovinách se často hovoří o nutnosti spolupráce školních a sociálních zařízení a účelnosti takzvaného síťování. Jak však zmínil jeden z respondentů z Člověka v tísni, především školy se cítí dost přetížené a mnohdy neví, kam se obrátit se vzniklými problémy. Bylo by určitě zajímavé zaplnit tuto určitou mezeru v systému poradenské podpory směrem k pedagogům a také s ohledem na rozvíjející se inkluzi, která přináší častější problémy, se kterými si pedagogové mnohdy nevědí rady. Bylo by vhodné tento výzkum aplikovat také na jiné nestátní neziskové organizace, případně i na poradenská zařízení a zmapovat, jak by se celkově tento systém mohl podpořit k efektivnější činnosti.

7. Závěr

Diplomová práce se zabývala poradenskou podporou ve vzdělávání sociálně znevýhodněných žáků ze stran nestátních neziskových organizací.

Teoretická část byla rozdělena do dvou kapitol, přičemž první z nich blíže popisovala problematiku termínů vztahujících se k danému tématu a možnosti podpory ve vzdělávání těchto žáků. Druhá kapitola byla věnována systému poradenské podpory v České republice a popisovala možnosti podpory vzdělávání ve škole, mimo školu a ze stran neziskových organizací.

Výzkumná část si kladla za cíl pomocí případových studií představit činnosti vybraných neziskových organizací, konkrétně obecně prospěšné společnosti Člověk v tísni, zapsaný ústav v oblasti migrace Poradna pro integraci a zapsaný spolek R-Mosty, které se významně podílejí na poradenské podpoře ve vzdělávání cílové skupiny žáků. Případové studie byly zpracovány díky informacím, které byly získány z polostrukturovaných rozhovorů s pracovníky jednotlivých organizací. Tato získaná data byla doplněna o informace z analýz dokumentů.

Cílem diplomové práce bylo objasnit tuto problematiku, upozornit na významnou úlohu neziskových organizací a informovat o možnostech podpory ve vzdělávání této cílové skupiny.

Na základě výsledků výzkumu bylo zjištěno, že neziskové organizace hrají podstatnou roli v poskytování poradenské podpory v rámci jednotlivých služeb. Neziskové organizace mají možnosti zasahovat do oblastí života dětí, kam školy ze své podstaty dosáhnout nemohou. V průběhu využívání služeb vznikají takové situace, ve kterých pracovníci neziskových organizací mohou významně podpořit děti z cílové skupiny. V závěrečném shrnutí byly zmíněny oblasti, ve kterých by mohlo dojít k určitým zlepšením, díky čemuž by byla poradenská podpora účinněji a systematictěji poskytována.

8. Seznam použitých informačních zdrojů

Odborná literatura

BOŘKOVEC, M. (2013). *Jak poznat sociální znevýhodnění dítěte?* In Kolektiv autorů. Mají na to! Jak podpořit sociálně znevýhodněné děti na ZŠ. Praha: Člověk v tísní, o.p.s.

ČADA, Karel (2015). *Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR*. GAC spol. s.r.o. Praha.

DRYDEN, Windy (2008). *Stručný přehled. Poradenství*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-371-0.

FELCMANOVÁ, Alena (2013). *Rodiče - nečekaní spojenci: jak rozvíjet partnerský dialog mezi školou a rodinou*. Praha: Člověk v tísní, vzdělávací program Varianty. ISBN 978-80-87456-45-3.

FELCMANOVÁ, Lenka a Martina HABROVÁ (2015). *Katalog podpůrných opatření: dílčí část: pro žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu sociálního znevýhodnění*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-4655-4.

FÓNADOVÁ, Laura (2014). *Nenechali se vyloučit: sociální vzestupy Romů v české společnosti: (kvalitativní studie)*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-6574-1.

FONTANA, David (2003). *Psychologie ve školní praxi: příručka pro učitele*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 80-7178-626-8.

GAJDOŠOVÁ, J. (2013). *Profil dítěte na jednu stranu*. In Kolektiv autorů. Mají na to! Jak podpořit sociálně znevýhodněné děti na ZŠ. Praha: Člověk v tísní, o.p.s.

GAVORA, Peter (2000). *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-79-6.

HADJ-MOUSSOVÁ, Zuzana (2002). *Úvod do speciálního poradenství*. Liberec: Technická univerzita v Liberci. Studijní texty pro distanční studium. ISBN 80-7083-659-8.

HÁJKOVÁ, Vanda; STRNADOVÁ, Iva (2010). *Inkluzivní vzdělávání: [teorie a praxe]*. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3070-7.

HÁJKOVÁ, Vanda (2005). *Integrativní pedagogika*. Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR. ISBN 8086856054.

- HENDL, Jan (2005). *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-040-2.
- JESENSKÝ, Ján (1995). *Kontrapunkty integrace zdravotně postižených*. Praha: Karolinum. Folia paedagogica specialis. ISBN 80-7184-030-0.
- KNOTOVÁ, Dana (2014). *Školní poradenství*. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4502-2.
- KUCHARSKÁ, Anna (2013). *Školní speciální pedagog*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0497-8.
- LAZAROVÁ, Bohumíra; NOVOTNÁ, Petra (2012). *Poradenská role školy: posuzovací arch*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání. Evaluační nástroje. ISBN 978-80-87063-69-9.
- MATĚJČEK, Zdeněk (1992). *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: SPN. Psychologická literatura. ISBN 80-04-25236-2.
- MATOUŠEK, Oldřich; PAZLAROVÁ, Hana (2014). *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0697-2.
- MATOUŠEK, Oldřich; KODYMOVÁ, Pavla; KOLÁČKOVÁ, Jana; ed (2005). *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-002-x.
- MATOUŠEK, Oldřich (2013). *Metody a řízení sociální práce*. 3., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0213-4.
- MATOUŠEK, Oldřich (2001). *Základy sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-473-7.
- MICHALÍK, Jan; BASLEROVÁ, Pavlína; FELCMANOVÁ, Lenka (2015). *Podpůrná opatření ve vzdělávání*. Praha: Člověk v tísni. ISBN 978-80-87456-57-6.
- NAVRÁTIL, Pavel (2003). *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-741-8.
- NĚMEC, Jiří (2010). *Edukace romských žáků v zrcadle výzkumných šetření*. Brno: Masarykova univerzita. Sociálně pedagogický výzkum. ISBN 978-80-210-5148-5.

NĚMEC, Zbyněk (2014). *Asistence ve vzdělávání žáků se sociálním znevýhodněním*. Praha: Nová škola. ISBN 978-80-903631-9-9.

NOVOSAD, Libor (1996). *Základy speciálního poradenství*. Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN 80-7083-165-0.

PIPEKOVÁ, Jarmila (2010). *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 3., přeprac. a rozš. vyd. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-198-0.

SCHLEICHER, Andreas (c2011). *Against the odds: disadvantaged students who succeed in school*. Paris: OECD. ISBN 978-92-64-08995-2.

ŠEBOVÁ, B. (2013). *Romský etnolekt češtiny – jak překonávat jazykovou bariéru u dítěte*. In Kolektiv autorů. *Mají na to! Jak podpořit sociálně znevýhodněné děti na ZŠ*. Praha: Člověk v tísni, o.p.s.

ŠOTOLA, Jaroslav (2012). *Systémová spojení: spolupráce jako nástroj překonávání důsledků sociálního znevýhodnění ve vzdělávání*. Praha: Člověk v tísni. ISBN 978-80-87456-25-5.

VALENTA, Milan (2015). *Slovník speciální pedagogiky*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0937-9.

VÍTKOVÁ, Marie, (2004). *Integrativní speciální pedagogika: integrace školní a speciální*. 2. rozš. a přeprac. vyd. Brno: Paido. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-7315-071-9.

VÍTKOVÁ, Marie (2004). *Otázky speciálně pedagogického poradenství: základy, teorie, praxe: učební text k projektu "Integrované poradenství pro znevýhodněné osoby na trhu práce v kontextu národní a evropské spolupráce*. Vyd. 2. Brno: MSD. ISBN 80-86633-23-3.

Internetové zdroje

Aktuality | Portál pro školní asistenty a asistenty pedagogů [online]. Nová škola, o.p.s. 2013 [cit. 12. 07. 2017]. Dostupné z: <http://www.asistentpedagoga.cz/>

Centrum na podporu integrace cizinců v ústeckém kraji [online]. Dostupné z: <http://www.centrumcizincu.cz/>

MAREŠ, Jiří. Tvorba případových studií pro výzkumné účely. Pedagogika [online]. 2015, 65(2), 113-142 [cit. 2017-07-12]. Dostupné z: <http://pages.pedf.cuni.cz/pedagogika/?p=11212&lang=cs>

Neziskovky - [online]. Dostupné z: <http://www.neziskovky.cz/>

Poradna pro integraci [online]. 2012 Poradna pro integraci [cit. 10. 07. 2017]. Dostupné z: <http://p-p-i.cz/>

Porovnání pojmů integrace a inkluze |Pedagog inkluze pro střední školy [online]. Dostupné z: <http://www.pedagoginkluze.cz/54-porovnani-pojmu-integrace-a-inkluze>

Přípravné třídy základních škol od školního roku 2017/2018, MŠMT ČR. MŠMT ČR [online]. 2013 [cit. 06. 07. 2017]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/pripravne-tridy-zakladnich-skol-od-skolniho-roku-2017-2018>.

R-Mosty, z.s. | Úvodní stránka [online]. 2006 [cit. 12. 07. 2017]. Dostupné z: <http://www.r-mosty.cz/>

Romové v České republice [online]. [cit. 12. 07. 2017]. Dostupné z: <http://www.romove.radio.cz/cz/>

Systém vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v našich podmínkách. Metodický portál RVP - Modul Články [online]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/S/10163/system-vzdelavani-zaku-se-specialnimi-vzdelavacimi-potrebami-v-nasich-podminkach.html/>

Školská poradenská zařízení (ŠPZ), Národní ústav pro vzdělávání [online]. [cit. 06. 07. 2017]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/pedagogicko-psychologicke-poradenstvi/skolska-poradenska-zarizeni>

Úvodní strana | Člověk v tísni. [online]. [cit. 12. 07. 2017]. Dostupné z: <https://www.clovekvtisni.cz/cs>

Varianty [online]. Dostupné z: <https://www.varianty.cz/>

Legislativní zdroje

108/2006 Sb. Zákon o sociálních službách. Zákony pro lidi - Sbírka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění [online]. [cit. 12. 07. 2017]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>

178/2016 Sb. Zákon, kterým se mění zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. Zákony pro lidi - Sbírka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění [online]. [cit. 12. 07. 2017]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-178>

197/2016 Sb. Vyhláška, kterou se mění vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských zařízeních. Zákony pro lidi - Sbírka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění [online]. [cit. 12. 07. 2017]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-197>

208/1993 Sb. Sdělení ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právním postavení uprchlíků a Protokolu týkajícího se právního postavení uprchlíků. Zákony pro lidi - Sbírka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění [online]. [cit. 12. 07. 2017]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-208>

27/2016 Sb. Vyhláška o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných. Zákony pro lidi - Sbírka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění [online]. [cit. 12. 07. 2017]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-27>

273/2001 Sb. Zákon o právech příslušníků národnostních menšin. Zákony pro lidi - Sbírka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění [online]. [cit. 12. 07. 2017]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-273>

317/2005 Sb. Vyhláška o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků. Zákony pro lidi - Sbírka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění [online]. [cit. 12. 07. 2017]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-317>

325/1999 Sb. Zákon o azylu. Zákony pro lidi - Sbírka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění [online]. [cit. 12. 07. 2017]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-325>

458/2005 Sb. Vyhláška, kterou se upravují podrobnosti o organizaci výchovně vzdělávací péče ve střediscích výchovné péče. Zákony pro lidi - Sbírka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění [online]. [cit. 12. 07. 2017]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-458>

561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. (Školský zákon) Zákony pro lidi - Sbírka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění [online]. [cit. 12. 07. 2017]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561>

72/2005 Sb. Vyhláška o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. Zákony pro lidi - Sbírka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění [online]. [cit. 12. 07. 2017]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-72>

82/2015 Sb. Zákon, kterým se mění zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. Zákony pro lidi - Sbírka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění [online]. [cit. 12. 07. 2017]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2015-82>

9. Seznam příloh

Příloha I. - Některé organizace poskytující služby pro sociálně znevýhodněné děti

Příloha II. – Základní struktura rozhovoru s pracovníky jednotlivých nestátních neziskových organizace

Příloha III. – Rozhovor s pracovnící A. nestátní neziskové organizace Poradna pro integraci

Příloha IV. - Rozhovor s pracovnící D. nestátní neziskové organizace R-Mosty

Příloha I. - Některé organizace poskytující služby pro sociálně znevýhodněné děti

(Bořkovec, 2013, str. 24-25)

- **Barevný svět dětí, o. s.** - Pomáháme dětem vkročit do života, www.barevnysvetdeti.cz, Praha
- **Člověk v tísni, o. p. s.** - Programy sociální integrace, integracniprogramy.cz, www.clovekvtisni.cz, Praha, Bílina, Chomutov, Kladno, Liberec, Olomouc, Plzeň, Prostějov, Přerov, Sokolov, Karlovy Vary
- **Hestia, o. s.** - program Pět P, www.hest.cz, Praha
- **Charita Olomouc** - sociální služby, také doučování, www.olomouc.charita.cz, Olomouc
- **IQ Roma servis, o. s.** - poskytování služeb lidem ohroženým sociálním vyloučením, www.iqrs.cz, Jihomoravský kraj
- **Lata, o. s.** - pomáháme ohroženým dětem, mladým lidem a jejich rodinám, www.lata.cz, Praha, Středočeský kraj
- **META, o. s.** - Sdružení pro příležitosti mladých migrantů, www.meta-os.cz, Praha
- **Nová škola, o. p. s.** - podporuje vzdělávání menšin, především Romů a dětí cizinců, www.novaskola.org, Praha
- **Proxima Sociale, o. s.** - zvyšování kvality života občanů a pomoc překonat jim nepříznivé životní situace, www.proximasociale.cz, Praha
- **R-Mosty, o. s.** - Nezisková společnost poskytující registrované sociální služby, www.r-mosty.cz, Praha
- **Romodrom, o. s.** - prosazování práv a integrace osob ohrožených sociálním vyloučením, www.romodromcz.cz, Praha, Středočeský, Jihomoravský, Olomoucký, Moravskoslezský, Královéhradecký, Liberecký kraj
- **ROSA Kladno** - středisko pomoci ohroženým dětem, www.spod.cz, Kladno
- **Sdružení S.T.O.P.** - neformální vzdělávání sociálně znevýhodněných dětí, www.sdruzeni-stop.cz, Ostrava
- **SISI (ABI Special, s. r. o.)** - Systém integrované sociální intervence, www.sisipraha.cz, Praha Jižní město

- **Slovo 21, o. s.** - podpora vzdělávání menšin a integrace cizinců, www.slovo21.cz, Praha
- **Tady a ted', o. p. s.** - vzdělávací a aktivizační programy pro děti vyrůstající v sociálně vyloučených lokalitách, www.tadyated.org, Plzeň

Příloha II. – Základní struktura rozhovoru s pracovníky jednotlivých nestátních neziskových organizací

- Na jaké pozici v organizaci pracujete?
- Co je náplní Vaší práce?
- Kdo (kolik osob a na jakých pozicích) se věnuje v rámci organizace podpoře vzdělávání žáků se sociálním znevýhodněním?
- Které služby Vaší organizace podporují vzdělávání dětí se sociálním znevýhodněním?
- Které z těchto služeb se zaměřují především na poradenskou formu podpory?
- Na koho poradenská podpora cílí?
- Jak byste charakterizoval/a cílovou skupinu osob, na kterou jsou jednotlivé služby orientovány?
- Jakým způsobem či jakými konkrétními činnostmi je v rámci těchto služeb podpora zajišťována?
- Na jaké problémy tedy jednotlivé služby, které jste zmínil/a, služba reaguje?
- S jakými obtížemi při vzdělávání se žáci se sociálním znevýhodněním potýkají?
- S jakými obtížemi se potýkají naopak učitelé při vzdělávání žáků se sociálním znevýhodněním?
- Jaký cíl si jednotlivé služby kladou? Čeho se snaží docílit nebo čemu pomoci?
- Můžete jednotlivé služby hodnotit jako úspěšné? Co Vám dává zpětnou vazbu?
- Jakou roli podle Vás hrají poskytované služby v úspěchu dítěte se sociálním znevýhodněním?

- Myslíte si, že je důležité propojení spolupráce mezi organizací a školou - a proč?
- Jakým způsobem Vaše organizace spolupracuje se školou?
- V čem spatřujete obtíže při této spolupráci?
- Jak se o Vaší organizaci lidé, především pak cílová skupina osob, mohou dozvědět? Čím se snažíte zviditelnit?

Příloha III. – Rozhovor s pracovnící A. nestátní neziskové organizace Poradna pro integraci

V: Na jaké pozici v organizaci pracujete?

Vedu vzdělávací oddělení v Praze a pak mám na starost koordinaci centra Czech In.

V: Co je náplní Vaší práce?

Jakékoli vzdělávací poradenství, jakákoli poradenská vzdělávací činnost, což je konkrétně práce s rodiči dětí, co tady nastupují do školy. Je to vlastně poradenství při výběru škol, při nějakých přijímacích procesech nebo pomoc při zajištění nostrifikace toho předchozího vzdělání, práce se školami nebo učiteli. Když nás osloví, že mají dítě a neví co s ním, tak prostě jim jdeme poradit. Napojíme se nějak na tu rodinu. Takže ta naše vzdělávací práce se týká čistě této oblasti. A předškolní vzdělávání teda taky, když někdo potřebuje dítě dostat do školky, tak to tam samozřejmě spadá. A potom organizace kurzů češtiny a vlastně všechno spojené s nimi.

V: Takže to vychází z podnětu těch rodičů, kteří přijdou a řeknou, že potřebují pomoc, nebo ze stejného důvodu na podnět školy?

Přesně tak. On to třeba může být i zaměstnavatel toho člověka. Ten podnět přichází z různých stran. Ale ta naše práce se většinou točí kolem nějakého potomstva, kdy si samozřejmě to dítě samo službu nesjedná, protože není zletilé.

V: Kolik lidí se věnuje těmto činnostem zaměřeným na poradenství?

V poradně jsme dvě, v rámci pražské pobočky. Pak máme ještě pobočku v Ústní nad Labem, kde je větší vzdělávací oddělení, které vlastně kopíruje tu naši činnost.

V: Které služby Vaší organizace podporují vzdělávání dětí se sociálním znevýhodněním? A které z těchto služeb se zaměřují především na poradenskou formu podpory?

Je to to poradenství. V první fázi je to vůbec nějaká orientace ve školském systému. Což je samozřejmě jednoduché, pokud je dítě předškolák, pokud má povinnou školní docházku. Potom je tady složitější problém středních škol. Takže je to vlastně nějaká pomoc v orientaci toho systému.

Pak je to oslovování těch škol a nějaká podpora, doprovody při prvním setkání se s tou školou, prvotní komunikace s těmi řediteli. Samozřejmě ta služba je dělaná tak - a to jsou vlastně veškeré ty integrační aktivity - pokud je ten klient schopen si to zařídit sám, tak se snažíme co nejvíce toho nechat na něm. Není cílem té služby to řešit za ty klienty. Je to nějaký ten empowerment, takové to zmocnění toho klienta.

Pak je to podpora průběhu té výuky směrem k učitelům, kteří potřebují poradit. Nebo si nás někdo může objednat na semináře interkulturních dovedností, tak samozřejmě mu tam na tu školu vyšleme lektory, kteří potom tam tomu učitelskému sboru poví, co a jak, co se dá čekat od kterého typu rodičů, a jaké jsou nějaké zvyky.

Kromě toho jsou to potom nějaké doučování, kdy na ty děti je samozřejmě hrozný tlak, protože když se učí cizí jazyk, tak nějakým způsobem se musí učit i to množství, ten obsah té výuky.

V: Na koho poradenská podpora cílí?

Primárně je to klient, což je většinou rodič. Nicméně ty informace mají přímý vliv na to dítě, které vlastně není tím člověkem, který zadává tu službu. Ale je to ten příjemce té finální služby. Potom příjemci té vzdělávací služby jsou potom zaměstnanci školy, ale ty informace jako takové může chtít třeba nějaký zmatený úředník. Je to vlastně kdokoliv. Primárně jsou to rodiče dětí z té naší cílové skupiny.

V: S jakými obtížemi při vzdělávání se žáci se sociálním znevýhodněním potýkají?

Primárně je to jazyková bariéra. Druhá věc je naprosto přemrštěné očekávání ze strany vzdělávací instituce, která nemá buď žádnou zkušenost a neví, co má čekat nebo má nějaký prekoncept toho, jak by co mělo dlouho trvat. Ono se tak neděje a škola je rozrušená. Co je potom důležité si uvědomit - těch dětí se nikdo neptal, jestli se chtějí někam stěhovat přemísťovat a podobně. Většinou je to tak, že prostě se dospělý rozhodne z nějakých důvodů a dítě se vezme a odveze se sem. Takže ta škola si potom vůbec neuvědomuje, v jakém je tlaku. Přestěhovat se do jiného města v malém věku, může být velký problém. A přestěhovat se do velkého města, kde všichni mluví jinak, vypadají jinak, nemají žádné kamarády a máš tam jenom mámu nebo tátu, kteří jsou věčně v práci. To jsou prostě věci, které si podle mě spousta lidí neuvědomuje. To dítě může mít i nějaké psychické bariéry,

kdy je prostě zaseknuté. A strašně dlouho trvá, než se to nějak rozvolní. Jsou potom děti, které se třeba jazyk naučí v pohodě, jsou extrovertní, příjemné, snadno si najdou kamarády. Pak jsou děti, které nejsou. Jsou chytré a děti, které chytré nejsou. Je potřeba k tomu dítěti přistupovat podle toho, co má za sebou a ty školy tohle prostě neví. Když je ve třídě 30 rozjívěných dětí a z toho jede nešťastník, tak je učitel rád, že je rád. Dokážu to pochopit. Ale z hlediska dítěte - pokud se s ním nepracuje správně, tak ty děti to pak může vyřídit ještě víc. A pro mě je gró to, že tohle si to dítě samo nezvolilo. A je strašně důležité si tohle uvědomit. Většinou, když to lidem takhle verbalizuju, tak je to takový ten aha moment.

V: S jakými obtížemi se potýkají naopak učitelé při vzdělávání žáků se sociálním znevýhodněním?

Moje zkušenost je taková, že je to strašně individuální. Někteří učitelé to prostě zvládají a dávají si s tím strašnou práci, kterou jim nikdo nezaplatí. Snaží se pro to dítě dělat, co jde. A pak jsou školy a lidi, kteří takhle naladění nejsou, a to je potom velké neštěstí

A pak kromě těch dětí, je třeba důležité vysvětlovat nějaký přístup těm učitelům směrem k rodičům. U těch cizinců, kteří sem přijedou - jsou to ti cizinci, kteří se snaží pracovat, aby tady nebyli na dávkách, a pak je tam takový podtón jako: „No to dítě je takový nešťastný sociální případ, divný.“ Protože matka je pořád v práci a podobně. Permanentní boj s nějakými předsudky, no... Ale to jsou ty špatné případy, pak jsou to případy, kde nemusíš vysvětlovat nic, oni vědí, nějak s tím fungují a dítě prostě prospívá.

V: Jaký cíl si jednotlivé služby kladou? Čeho se snaží docílit nebo čemu pomoci?

Snaha úspěšného začlenění naší cílové skupiny do společnosti. Za mě je to pak dodatek, aby té společnosti byli nějakým způsobem prospěšní a mohli tady slušně žít. A u těch dětí je to prostě začlenění do třídy, úspěšná integrace do skupiny vrstevníků. Ideálně integrovaný cizinec je ten, který tady má práci, má kde bydlet, dítě chodí do školy, cizinec tady platí daně, učí se nebo umí česky a žije tady jako platný člen společnosti a zároveň je tady on spokojený.

V: Můžete jednotlivé služby hodnotit jako úspěšné? Co Vám dává zpětnou vazbu?

U těch kurzů češtiny je to jasné. Tím, že je to placená služba, tam je vypovídající to, že se nám klienti vrací, a že jsou spokojení. Vzhledem k množství lidí, kteří nám zůstávají a naopak se přidávají další a další členové rodin, kteří se s námi učí - tak bych řekla, že ty kurzy fungují dobře, že s tím jsou lidi spokojení. Ty ostatní služby - Úspěšné je to v momentě, kdy se nám podaří dítě dostat do té školy a to dítě prospívá. Pokud se nám ale ten klient neozve sám, nebo pokud nepotřebuje něco zpětně vyřešit, tak my se to už nedozvíme.

V: Takže to, že se k Vám klient nevrátí je tak trochu známka toho, že to funguje?

Anebo šel najít pomoc někam jinam.

V: Jakou roli hrají podle Vás poskytované služby v úspěchu dítěte se sociálním znevýhodněním?

Je to podpůrná služba, nikdy to není jako o nás. Takže my fungujeme v tomhle způsobu jako nějaký prostředník, na kterého se můžou obrátit, kdo jim dodá sílu, kdo zná ten systém, může jim pomoci s tímhle tím.

Ted' mě napadlo, že jsme vlastně nabízeli v rámci něčeho i možnost psychologa pro děti. Byl španělsky a anglicky mluvící, což je další možnost nebo nějaká služba.

V: To máte kontakty na nějaké konkrétní psychology?

Máme našeho jednoho psychologa, který nám tuhle službu externě poskytuje a bylo to hrazené z jednoho grantu. Takže si to ta rodina nemusela platit. Ona je sice v Praze psychologů dětských spousta, ale těch, kteří mluví nějakými dalšími jazyky je samozřejmě málo, a jsou drazí. Pokud to nemají na doporučení od doktora. Dá se sjednat psychologická pomoc i zdarma, ale je to se spoustou obstrukcí a háčků. Zatímco tohle může být někde u nás v té dětské učebně, což je nějaký bezpečný prostor i pro to dítě.

V: Myslíte si, že je důležité propojení spolupráce mezi organizací a školou - a proč?

Když to ta škola potřebuje. Pokud je prostě škola, která funguje, má to zvládnuté, má s tím zkušenost, tak nás nepotřebují. Ale na druhou stranu si školy na nás často berou kontakty z toho důvodu, že většina z nich s tím tak velkou zkušenost nemá. Takže to síťování je jako super. Propojenost a vědět o tom, kam se obrátit, je strašně důležitá.

Příloha IV. - Rozhovor s pracovníci D. nestátní neziskové organizace R-Mosty

V: Na jaké pozici v organizaci pracujete a co je náplní Vaší práce?

Pracuju tady na dvou pozicích, nízkoprahový klub a program Férového bydlení. Co se týče toho nízkoprahu, tak tam jsem v roli kontaktního pracovníka.

V: A co to konkrétně pro Vás znamená, čemu se věnujete?

Hlavně jde o to být tam s těmi klienty, být jim k dispozici, když něco potřebují, když chtějí něco řešit, když si neví s něčím rady. Hlídáme, aby komunikace a spolupráce v klubu probíhala v pořádku, reagujeme na ně formou nějakých situačních intervencí. To je jedna část práce, kdy ví, že se na nás mohou obrátit a jsme tam pro ně. Ta druhá věc je to, že si ten klub mohou využívat pro svůj volný čas, aby ho trávili nějak smysluplněji, než se třeba někde poflakovali na ulicích a podobně.

V: Kolik Vás tam pracuje a na jakých pozicích?

Je tam vedoucí klubu, který je mimo jiné také v přímé práci. A pak jsme tam vlastně kontaktní pracovníci 4 a ještě 3 volnočasové lektory, kteří se zabývají využitím volného času.

V: Činnosti, kterým se tam věnují, záleží pouze na jejich výběru?

Záleží to na jejich výběru, my jim tedy nabízíme volnočasové nebo řízené aktivity. A my jim k tomu dáváme ten prostor a ty prostředky. Ať už když chtějí hrát hry, nebo když chtějí doučovat, nebo si prostě jenom popovídat, nebo cokoli.

V: To doučování je systematické nebo nárazové dle potřeby?

Většinou je to tak, že je to neplánovaný. Když chtějí a je to v našich možnostech, což znamená, že musíme být dva pracovníci na službu tak, aby ten jeden se mohl věnovat ostatním dětem a ten druhý si vzal dítě do kontaktní místnosti. A co se týče pravidelných, tak ty probíhaly všehovšudy asi dvě.

V: Teď mám pár otázek, které směřují vlastně k celé organizaci, jestli byste byla schopná na to odpovědět. Které služby této organizace se zaměřují na podporu vzdělávání?

Tak určitě ten nízkoprah, který vlastně může být podporou v tom, že se s nimi doučujeme, že jim dáváme informace apod. Myslím si, že z naší organizace určitě občanská poradna,

kteřá poskytuje minimálně ty základní informace o tom, jaké ty školy můžou být, nebo třeba něco potřebují zařídít – přihlášky apod. Já si myslím, že co se týče těch dětí, tak je to především ten nízkoprah, ten oni hodně využívají. Ty ostatní služby využívá jiná klientela.

V: Mohla byste nějakým způsobem charakterizovat cílovou skupinu vašich klientů?

U nás je to, tak z 95% bych tipla, romská klientela, která převážně chodí na tu základní školu, nebo která tam chodila a už vyšla. Jsou to klienti, kteří pochází z tohoto okolí a nemají, jak jinak efektivněji naplnit svůj volný čas. Což znamená, že nemají žádný kroužky, jiný aktivity mimo tu školu.

V: S jakými obtížemi se klienti nejčastěji setkávají?

Ono to souvisí hodně s tím, v jakém jsou zrovna věku. Jsou tam situace mezilidských a partnerských vztahů, což je jedna z největších oblastí, které řeší a co s náma chtějí sdílet. Co se týče rodinných problémů, ty bývají málokdy. Když to srovnám většinou společnosti, tak to řeší mnohem méně nějaké vztahy v rodině se sourozenci apod. Kromě toho se hodně řeší ta škola, vzdělávání, práce, spíše brigády.

V: A přicházíte třeba do kontaktu s rodiči těch dětí, případně i se školou? Máte nějaké napojení tímto směrem?

S rodiči moc ne, s nimi přicházíme do kontaktu ve chvíli, kdy třeba shání to své dítě a volají nám do klubu, kdy jsou nějaký výjezdy nebo výlety kvůli souhlasům rodičů, přihlášek apod. A se školou – to máme trochu specifické v tom, že sídlíme v areálu školy, což znamená, že ty děti, které chodí k nám, prakticky i všechny chodí na tu základní školu. Je to spíš o tom, že oni vědí, že ty děti k nám můžou odkazovat.

V: Zajišťuje podle Vás služba NZDM nějakým způsobem úspěch či zlepšení pozice ve škole? Pomáhá jim to v procesu vzdělávání? Co vám dává zpětnou vazbu?

To jsou potom hypotézy a domněnky, které nejsou ničím podložené. Říkám si, jak by to vypadalo, kdyby v tom klubu nebyly. Dovedu si představit, že by svůj čas trávili méně efektivně. Myslím, že mají šanci být úspěšnější. Každopádně to, že se vrací, je dobrá zpětná vazba toho, že je to efektivní to pro ně nějaký smysl.